

Q. D. B. V.

DISSERTATIO HISTORICO-JVRIDICA

DE

BELLO

IMPERATORI CAROLO V.

A
MAVRITIO SAXON. ELECT.

ILLATO,

TVRBISQVE INDE IN IMPERIO

EXORTIS,

QVAM

Sub auspiciis Divini Numinis,

PRÆSIDE

VIRO Nobilissimo, Amplissimo, Consultissimo atq; Excellentissimo,

DN. JOHANNES HENRICO
BOECLERO,

J.V.D. Instit. & Jur. Publ. P.P. celeberrimo &

Capituli Thomani Canonico,

*DNO. Patrono, Fautore atque Præceptore
perpetuo pietatis cultu devenerando,*

SOLENNI Eruditorum Examine subjiciet

M. JOH. CHRISTOPHORVS Bartenstein/

Argent.

D. 28. Octobr. Ann. M DCC IX. hor. & loc. consuet.

ARGENTORATI, Literis DANIELIS MAAGII.

JOH. HENRICVS BOECLERVS

V. J. D. Instit. Justinian. & Juris

Publici Professor,

Lecturis S. P.

DVm Dissertationem hanc, proprio Marte conscriptam, in lucem profert, nondum undeviginti annos natus adolescens, dubitare minime possum, Benevole Lector, quin prædicaturus sis Heliconis nostri Argentoratensis felicitatem, quod, partam jamdudum ex magnorum ingeniorum ortu gloriam, novis subinde exemplis propagare non desinat. Certa nimirum animo meo sedet opinio, neminem unum fore, nisi in literis plane hospes sit, aut bellum omnibus omnino Musis indixerit, qui non, opusculum hocce excellæ penitus indolis foetum esse, facile agnoscat. Quotus enim quisque est, qui in tantula ætate, ea polleat Historiarum cognitione, qualem ad invidiam prope ostendit præstantissimus exquisitæ disquisitionis auctor? Porro maturum illud & nil juvenile spirans judicium, in causis gravissimis latum, nonne abunde probat igneam illam mentis vim, qua plurimos alios multis post se parasangis relinquit? Felici utique fato elaborandam sibi sumsit memorabilem periodum illius temporis, quo parum abfuit, quin Germaniæ Status concuteretur. Non poterat profecto latiore invenire campum, in quo tot & tantas, quibus præfulget, dotes, præclaramque non in humanioribus modo literis, sed in prudentia quoque Juris, Publici inprimis Germanici, ut & Naturæ & Gentium, eruditionem demonstraret. Leges enim Romanas (quas tamen apprime etiam callet) quod attinet, noluit illas infausto ore in tam illustri argumento crepare, probe nimirum

mirum sciens, Jus istud Civile, quamvis in Controversiis quoque Publicis, & quæ inter Principes populosque liberos agitantur, litibus, usu suo non careat, magis tamen circa averrenda plebejarum ædium stillicidia, quam in averruncandis Regalium palatiorum ruinis, esse occupatum. Meretur hinc eo majorem laudem, quo magis etiam reprehendendi sunt illi, qui structuram Reipubl. Germanicæ ex veteris Imperiî Romani schemate metiuntur: quod vitium non vulgo tantum literatorum solenne est, sed & eos quoque nonnunquam inficit, qui ingenio & doctrina alias reliquos antecellunt. Perlege proinde, quicunque studiis aut eorum cultoribus bene cupis, perpolitum hocce juvenis ad omnia magna nati scriptum, & perspicias, me id minime egisse, ut fictis elogiis & affectatis verborum lenociniis favorem pretiumque conciliarer Specimini Academico, quod modo memoratus adolescens neminis adjutus auxilio (cujus rei verissimus testis sum) confecit. Posset sane labor iste perinde carere præconio meo, ac vinum, quod ajunt, vendibile suspensa hedera. Verum enimvero animum attendens ad monitum Senecæ, qui *bonestissimam actionem esse* dicit, *laudare dignos*, non potui, committere, ut debitis encomiis incomitatus a me abiret Celebrissimi Viri filius: qui, dum paternæ gloriæ felicissime se succrescere tam nobili præludio docuit, spem facit certissimam, fore, ut properatis passibus ad culmen eruditionis ascendat, ornamento non uni tantum urbi aut Academia, sed universo literato Orbi futurus.

Praefatio ad Lectorem.

Exhibemus hic Tibi, B. L. brevem de bello Imperatori Carolo Quinto a Mauritio illato, turbisque inde in Imperio exortis Disquisitionem, non ea mente a nobis conscriptam, ut amplissimam hancce materiam penitus exhauriremus, sed ut suppeditaremus saltem Commilitonibus Patronisque in profectus nostros inquirendi occasionem. Hanc autem præ cæteris materiam selegimus, tum quia temporis illius Historia Jus Publicum maximopere illustrat, tum etiam, quia credebamus, majus nos operæ pretium facturos in specialium causarum momenta inquirendo, quam ea tantum afferendo, quæ in quibusvis Juris Publici Systematibus promiscue obvia occurrunt. Non ignoramus quidem haud paucos futuros, qui si non palam, clam tamen sint fuggillaturi institutum hocce nostrum. Verum uti nullius æqui peritique judicis judicium subterfugimus, ita rigidos istos cunctarum rerum censores Momosq;, qui omnibus, quæ non ipsi afferunt, inimici, suæ gloriæ detractum credunt, quod alienæ accedit, rogatos cupimus, ut non prius aliorum labores damnent, quam ipsi opere ipso demonstraverint, se ultra humanam sortem sapere, id est, nullis omnino erroribus esse obnoxios. Ceterum in conscribenda Dissertatione hac Academica eum maxima secuti sumus ordinem, ut *primo* capite ipsius belli Mauritanii motuumque inde in Germania enatorum Historiam enarraremus; *altero* vero brevem nostram de re tota subjungeremus ἐπιῃκειν. Tu interim, B. L. vale, atque errores, si qui forsan in tractatione hac occurrent, scribentis juventuti condona, memor illius Pliniani: Epist. VII, 17. *Singulis quibusque judicii parum, omnibus plurimum inesse.*

CAP. I. SECTIO I.

Belli Mauritanii Historiam exhibens.

Emerferant jam paulisper e tenebris, quibus obfuscatæ erant, Occasio belli. humaniores literæ, a Græcis expugnata Constantinopoli in
A Ita-

Italiam primum, & inde in reliquas Europæ regiones illatæ,
 cum magna Germaniæ pars Romanorum Pontificum Impe-
vide Illustris rium excussit. Durum illud jamdudum plerisque visum fuit,
Seckendorffii atque indigere reformatione Curiam Romanam non ipsis
Historiam modo Lutheri temporibus, sed & ante eum confessi erant
Lutherani- multi, & postea quoque cordatiores quique Pontificii haud
smi l. l. Sect. 2. diffitebantur. Vide fatentem hoc *Guicciardinum* l. 13. & 16.
Histor. Hadrianum Papam apud Petrum Suavem l. 1. *Histor.*
Concil. Trid. p. m. 28. Hortlederum T. 1. l. 1. de bello Germ. c. 1.
 ut & *Cardinalem Contarenum Pauli Papæ ad Comitium Ratisbo-*
nensia Legatum apud eundem *Hortlederum* l. 1. c. 37. circa me-
 dium. Confer quoque, quæ de Hieronymo Savonarola ha-
 bet *Illustris Cominaeus* in commentariis suis l. 8. c. 2. & 19. Ad-
 de *Marillacum*, Viennensem olim Archiepiscopum, egregie
vid. Guicci- hac de re differentem apud *Thuanum* l. 25. *Histor.* Tristis
ardin. l. 13. autem cum esset rerum in Ecclesia facies, Lutherus sepultam
Sleidan. de prope puriorem Evangelicæ Lucis doctrinam pristino suo
Stat. relig. 1. splendori restituit. Præerat illo tempore Ecclesiæ Leo X. cujus
 laudem ex accurata literarum scientia morumque comitate
 partam nimia prodigalitas imminuerat. Is, partim ut aliqua sum-
 ptuum parte, (quos pallii nomine Romanæ Curiae solvere te-
 nentur Archiepiscopi) sublevaret Albertum Moguntinum, par-
 tim alias ob rationes, ex consilio Cardinalis Puccei indulgen-
 tiarum redemptores tum in alias Europæ regiones, tum in Ger-
 maniam etiam miserat. Hisce Pontificiis ministris, cum ma-
 gnis laudibus illam mortuos redimendi facultatem evehere,
 eamque in tabernis alexæ subicere haud vererentur, fortiter
 sese opponebat Lutherus, non quidem ut Pontificiam auctori-
 tatem convelleret, sed ut impugnaret abusus, quos vel igno-
 rante vel connivente saltem Pontifice in Ecclesiam irreplisse
vid. Goldast. credebatur. Verum vel acris nimis Cajetani Cardinalis censu-
Const. Imper. ra, vel rigida Leonis Bulla excommunicatoria, eamque inse-
T. 2. p. 143. cuta anno sequenti in Wormatiensibus Comitibus Lutheri pro-
& Strauch. scriptio, ad ulteriorem veritatis indagationem illi magni ani-
in dissert. ex- mi viro vel occasionem subministravit, vel attulit necessitatem.
oten. 6. Sleid. Non latebat hicce Leonis error Successorem ejus Hadrianum
 13. Papam. Is ergo alia viam aggressus est: sed dum Curia Ro-
 manæ

manæ abusus confessus nullum tamen remedium iis adhibuit, Lutheri causam magis promovit. Prudentius sese in hoccevid. *Petrus* religionis negotio gessit Hadriani Successor Clemens VII. Sed *Suavis* l. 1. p. & ipse tamen callide excogitata consilia animi hæsitazione 33. 37. & sq. corripit. Dum enim nimis aperte alienum se a Concilii cele-*Guicciardi-* bratione ostendit, metuque potentia Cæsareæ cum Francisco nus l. 16. *Hist.* I. agitavit consilia, Carolum Lutheranis reddidit favora-*p. 587. & sq.* biliozem. Vnde etiam præter alias causas profectum puto, quod mitius in Comitibus, Anno 1526. Spiræ habitis, cum iis, qui Lutheri doctrinam fovebant, fuerit actum. Nam cum reconciliatus iterum esset, e captivitate dimissus, Clemens Cæsari, durius statim in Comitibus Spirensibus Anno 1529. & Augustanis Anno 1530. celebratis habiti Protestantes: quibus & tumultus biennio ante in Imperio auctore Packio excitatus haud parvam invidiam conflaverat. Vid. *Hortled.* t. 1. l. 2. *Strauch.* diff. exot. 9. *Sleid.* l. 6. p. 96. seq. His & illud postea accessit, quod *Sleidanus de* intrepide sese præter alios Principes Ferdinandi in Regem Ro-*Statu religi-* manorum electioni, Colonia Anno 1531. peractæ, opponeret *on.* l. 7. & 8. Saxonie Elector, majorique, quam quæ Carolo, dominationis *Hortled.* t. 1. l. avido Principi, grata esse posset, constantia pro Germa-*l. c. 4. 5. & 6.* niæ libertate loqueretur. Seponebat tamen ad tempus *Chytraus in* odium suum prudentissimus Imperator, & Gallici belli & *Chron. Sa-* victricium Solimanni armorum metu, pacem religiosam *xon.* l. 13. p. Norimbergæ, Moguntino Palatinoque egregiam in id operam *386.* navantibus, conclusam atque Ratisbonensibus Comitibus confirmatam suo quoque consensu per literas declarato firmavit. *Vid. Petrus Suavis* l. 1. p. 67. & sqq. *B. Schilter.* de pace relig. c. 2. §. 14. & sq. *Hortled.* l. 1. de B. G. c. 10. *Sleid.* de Stat. Relig. l. 8. *Goldast.* T. 2. Constit. Imper. p. 172. Haud parum hæc *Petr. Suavis* res anxium habuit & Clementem VII. & Successorem ejus *hist. Conc.* Paulum III. sagacissimum senem, qui tamen dissimulandam *Trid.* l. 1. p. 97. potius, quam sibi factam credebatur, injuriam censebat, quam *& seqq.* magis irritandum Cæsarem. Verebatur enim, ne si hoc faceret, Carolus tandem Protestantium precibus victus Nationale in Germania concilium congregaret, rebus Pontificium summe exitiosum. Vide, quæ hanc in rem affert Illustris *Schilterus* c. 2. de pac. relig. Vt igitur eum ab hac mente avocaret, ma-

ximopere se Reformationis cupidum ostendebat, Concilio-
que sæpius mutatis locis indicto eundem tenebat suspensum,
erga Protestantes quoque favorem simulans, quo magis eis no-
vid. Hortled. T. 1. l. 3. ceret. Promoverunt has Pontificis artes magnopere secuta
Strauch. diff. exot. 10. Anno 1534. Ulrici in Ducatum Wirtembergicum restitutio &
Sleid. l. 9. p. 139. & seq. lites, quæ de Pacis Noricæ interpretatione Protestantibus cum
Camera intercedebant. Licet enim hæc dissidia Cadaviensi trans-
actione (quam vide apud *Hortled. T. 1. l. 1. c. 17. & Goldast. Const. Imp. T. 2. p. 177.*) eodem anno componerentur, consta-
bat tamen, haud parum his rebus irritatum fuisse Cæsaris contra
Protestantes animum, inprimis cum Henricus Junior, qui
jam tum turbas captabat, & Matthias Heldus ipsum contra
eos incitare non intermitterent. Adhuc tamen prudentissi-
mus Princeps, siue quod induciis cum Gallo contractis non
fatis fideret, siue quod videret non serio expetere Concilium
Papam, quod ipse omnibus modis quærebat (*vid. Thuanus l. 21.*)
siue denique utraque de causa, consultius duxit tentare per
Hortled. t. 1. l. 1. c. 37. Colloquium conciliationem. Et sane haud longe a prospero
Stei- dan. l. 14. eventu in primo Ratisbonensi Colloquio res abfuisset, nisi ar-
tibus Contareni Legati Pontificii effectum fuisset, ut sine fru-
Strauch. diff. exot. 8. Petr. Suav. l. 1. p. 101. & seq. ctu Comitia illa dissolverentur. Insecutæ sunt dissolutum
huncce Ordinum Imperii conventum ex in Germania turbæ,
quæ Carolo Protestantibus inferendi arma vel causas suppe-
ditarunt vel prætextus. Nam & in Naumburgensem Epi-
Sleid. l. 14. p. 225. scopatum intruserat Johannes Fridericus Elector Nicolaum
Amstorffium, Julio Pflugio, qui Cæsari ob summam, quam
led. t. 1. l. 5. c. 12. & seq. possidebat, eruditionem & eximiam probitatem magnopere
erat acceptus, excluso, & rejecerant quoque Concilium Tri-
Chytr. l. 15. denti indictum Protestantes. Henricum insuper Junio-
Sleid. l. 14. p. 232. & l. 10. p. 262. rem Brunovicensem Ducem, Cæsari ob præstita servitia charum,
Saxo & Landgravius reliquorum sociorum nomine, quod va-
ria in Protestantium perniciem consilia agitaverat; quod in-
Sleid. l. 14. p. 233. cendiarios in ipsorum regiones emiserat; quodque denique
Goslariam Brunsvicumque, fœderatas urbes, direptionibus mi-
led. t. 1. l. 4. sere vexarat, ejecerant ditione. Erat jam tum alieno pror-
His ad de ex- sus a Protestantibus animo Carolus, sed quod auxiliis ipsorum
positione cau- con-
sarum a Smalcaldici fœderis sociis editarum belli a se contra Henricum suscepti
apud Scharidium T. 2. Scriptor. Germ. Rerum p. 407. Chytr. l. 16.

contra Galliae Regem opus haberet, & consultius duceret diu-
tinis bellis attritos aggredi, lautis fatis conditionibus in Spi-
rensis Comitibus Anno 1544. cum iis transegit. Conclufa *Thuan. l. 2.*
autem paulo post cum Gallo pace haesitabat Caesar, utrum in
Turcas an in Protestantes victicia sua arina convertere vel-
let. Prius quidem suadebant gloria ex devicto Turca, qui la-
te haecenus de se terrorem sparserat, reportanda: non con-
temnenda Protestantium, qui omnia pro religione libertate-
que alacriter sint impensuri, vires: eorundemque cum exte-
ris & imprimis Galliarum Rege amicitia, quem non com-
missurum norat, ut Germaniae libertas opprimeretur. Lon-
ge tamen plura erant, quae Caesarem ad posterius audendum
impellebant: maximus nimirum ex debellata Germania ad
Caesarem redundaturus fructus: Johannis Friderici Saxonis
in Pflugio excludendo, & reliquorum Protestantium in dene-
gandis Caesari, ni conditionibus Spirensibus staret, contra
Turcas auxiliis sive contumacia sive constantia: molesta
Caesari Landgravii de Heinricho reportata victoria: spes de-
nique haud vana, fore ut ex ipsis Protestantibus multi Impe-
ratoris partibus sint accessuri, qui invidis oculis haecenus
Saxonis Landgraviique fortunam intuiti fuerant. Accede *Petr. Suav.*
bant his omnibus Pontificis promissa precesque, quorum aliis *l. 2. p. 125. &*
de causis, tum in hunc finem imprimis ad Comitibus Worma-
tensis nepotem suum Alexandrum Farnesium misit, ut Cae-
sari inculcarent: Ipsius potius quam Pontificis hic agi causam;
laedi a Protestantibus Majestatem Imperii; conculcari auctori-
tatem Caesarem; tentari arcana dominationis; non tam Re-
formationem illos expetere, quam inhiare bonis Ecclesiae; cre-
visse haecenus patientia Ipsius illorum contumaciam vel nunc
tandem armis ab Ipso retundendam: lenta fore Protestanti-
um, ut inter aequales, nullius jussu agnoscentes, consilia:
esse in promptu Caesari praeter proprias vires Pontificis & Ca-
tholicorum in Germania Principum auxilia: Franciscum belli
tadio tarde in Protestantium gratiam arma, quae modo sepo-
sisset, resumendum, & si quicquam moliretur, Ecclesiasticis
poenis coerceri posse: reliquos Reges quo remotiores, eo se-
curius spectaturos hoc bellum. Ita tandem Caesar Smalcal-
dici

dici fœderis socios præ Turcis impugnare decrevit. Quo
 autem majorem ipsis invidiam crearet, & sui necessitatem Pon-
 tifici ostenderet, simulque Concilii Tridentini dissolutionem,
 quam Pontifex clam moliebatur, impediret, alterum Ratis-
Old. de bello bonam Colloquium indicit. Quod cum astu eorum, qui
Smalcaldico Cæsaris nomine præerant, esset dissolutum & undique jam ad
Chytr. l. 16. eum copiarum confluerent, nec dissimularet amplius Pon-
Hortled. t. 2. tificex peti Protestantes, jam ad apertum bellum res spectabant.
l. 2. & 3. Sleid. Multa in illo prudenter a Carolo acta, confœderatorum
l. 17. & 18. Germaniarum statuum rebus damnosa; nihil tamen exitiosius
Thuan. l. 2. ipsis fuit, quam quod in suas partes pertraxerit Cæsar Mau-
 ritium Principem sub modesta comitate profundam ambi-
 tionem celantem. Erat is Heinrici illius, qui opera Johannis
 Friderici, Saxoniarum Electoris, fratris Georgii hæreditatem ade-
 ptus est, filius, jamdudum alieno a Joh. Friderico animo, si-
 ve quod ipsa beneficii accepti magnitudo in benefactorem
 eum incitaret, sive quod odium erga agnatum ei instillarent
 defuncti Georgii ministri, sive denique quod ingentia Cæsaris
 promissa ad id ambitiosum Principem impellerent. Et sic
 tamen Carolum opprimere potuissent Saxo, sociique, si celeri-
 tate usi fuissent. Nam & Cæsaris copiarum quo remotiores,
 eo tardius conveniebant, nec satis etiam Cæsaris Pontificis-
 que congruebant consilia: Hic enim dum palam religionis
 in hoc bello causam agi profitetur, haud parum Cæsaris re-
 bus incommodabat, Ille vero libertatem potius Germaniarum
 opprimere studebat, quam Lutheri doctrinam, ipse etiam a
 reformatione haud alienus. Verum neglexerunt prosperam
 adeo a fortuna oblatam occasionem Protestantes, quod apud
 ipsos nec in ferendis consiliis æquanimitas, nec in exequendis
 celeritas esset. Dum igitur lente omnia administrant & multos
 belli tædium cepit, & Mauritius interim Johannis Friderici ab-
 sentis ditionem occupavit. Unde coactus hic fuit, hieme præ-
 fertim ingruente suas copias a reliquis segregare, & in Saxo-
vid. descri- niam magnis itineribus contendere. Tum vero Cæsar cum
ptionem pu- videret divisas sociorum vires, & Saxonem receptis oppidis
gne, qua Joh. suis & aliquot Mauriti occupatis securum agere, occa-
Fridericus sione utendum ratus, summa celeritate Saxonem adortus est,
Saxonia Ele- eum.

eumque nihil sinistri metuentem & oppressit & cepit. Ita *fini- etor hand*
tum opinione celerius tam celebre illud in Historia Germanica *procul a*
bellum, quod mox novis turbis occasionem dedit: quas an- *Mülberga*
tequam describamus, hand abs re erit, causas earum, cum *captus fuit*
aliunde de iustitia illarum judicari nequeat, paulo prolixius ex *apud Schar-*
Historia referre. Profligato captoque, uti diximus, Joh. Fri- *dium T.2. R.*
derico Saxone, supererat adhuc alter e fœderatorum Ducibus, G. p. 506.
Philippus Magnanimus, Mauritiū socer idemq; Hassiæ Landgra- *Thuan. l. 4.*
vius, quicum videret nihil amplius spei in sociorum armis su- *Causæ belli,*
peresse, tandem in pacis a Cæsare præscriptas Leges consensit, *Thuan. l. 4.*
consilium eam re juxta & fidem secutus Joachimi Brandenbur- *Sleidan. l. 19.*
gici Septemviri, & Mauritiū Generi sui. Erant autem præci- *Vide transa-*
pua capita conditionum pacis hæc: *Ut se suamque provinciam etionem hanc*
Cæsari Landgravius absque ulla conditione dedat: ut supplex *apud Hortle-*
elementiam Cæsaris imploret: Cæsaris pro Reipublicæ salute de- *der. t. 2. l. 3.*
cretis & Cameræ pareat: adversus Turcas auxilia, uti ceteri c. 75.
Principes, conferat: ab omni fœdere discedat, ejusque generis
litteras omnes Cæsari tradat: nullum unquam fœdus ineat, in
quo non Cæsar & Ferdinandus comprehendantur: iter Cæsari per
suos fines det: Cæsari intra quatuor menses centum quinquaginta
florenorum millia dependat: arces omnes præter Zigenhemum aut
Cassellas demolatur, nec ullas in posterum nisi de Cæsaris con-
sensu muniat: machinas omnes Cæsari tradat, ex quibus Cæsar
ei largiatur, quantum satis esse videbitur ad ejus loci, quem
concedet, tutelam: Heinricho Brunsvicensi provinciam suam red-
dat: leges has liberi Landgravii, nobilitas & populus ejus di-
visionis ratas habeant; & si quidem ille pacta non servet, com-
prehensum Cæsari tradant. Pro his rebus omnibus Branden-
burgicus, Mauritius & Wolffgangus Palatinus fidejubeant. Hæc
ubi de Ordinum suorum provincialium consilio recepit Land-
gravius, acceptis tum a Cæsare tum a Brandenburgico &
Mauritio fidei publicæ literis, Halam se contulit, ibique Cæ-
sari factus est supplex. Sed cum eodem die ex composito apud
Albanum cœnasset, & inde in hospitium suum redire vellet,
captivus detentus fuit, sub prætextu, quod non nisi immuni-
tatem a perpetuo carcere Hassio promiserit Cæsar. Ita enim
Atrebatensis, homo callidus, unius literulæ inversa forma, In-
ter-

*vid. acta
hanc in rem
apud Horti-
led. t. 2. l. 2.
c. 84.*

*Thuan. l. 5. Ordinum libertate absolutam sibi in Germania Monarchiam
Sleid. l. 20. stabiliret. In eo etiam multi Cæsaris prudentiam desidera-
bant,*

tercessores pariter Hassumque deceperat. Ægerrime hoc tu-
lerunt Joachimus Septemvir & Mauritius, qui præterquam
quod de religione Landgravio caverant, fidem etiam interpo-
suerant suam, se, si Cæsar ipsum vel captivum detinuerit, vel
quicquam gravius, quam quod pacis formula comprehen-
sum est, in eum statuerit, non recusaturos eandem cum
ipso subire fortunam, & interpellatos a filiis coram ipsorum
judicio comparituros. Sæpius igitur pro Hassi libertate apud
Cæsarem intercedebant ii, quos modo nominavimus Princi-
pes, ad existimationem suam pertinere rati, ut promissa ad-
implerent. Sed absque ullo fructu, minitante victore Caro-
lo, se in Hispaniam usque ablegaturum Hassum, ni ab inter-
cessione desisterent. Graviter hac de re apud Imperii Ordi-
nes conquesti sunt Landgravii uxor liberique, verum iti-
dem frustra, tepidius tum rem agentibus Joachimo, (qui
quamlibet pacem honesto salutarique bello præferebat)
& Mauritio, qui & Cæsaris potentiam formidabat, & recen-
ti beneficio Ipsi erat devinctus. Acrius tamen hi postea Land-
gravii causam tuiti sunt: quod cum Cæsar intelligeret, ut ex-
istimationi eorum consuleret, liberos eos ab omni juramenti
obligationisque vinculo, quo Hassi obstricti erant, declara-
vit, cum frustra prius obligationis literas per Litanum a captivo
Landgravio, & per Lazarum Schwendium a liberis ejus, re-
cipere tentasset. Verum parum his rebus commovebatur
Mauritius, quem multis aliis modis vehementer quotidie irri-
tabat Cæsar, cujus mite alias ingenium blandiens nimium fortu-
na corruperat. Is enim ex consilio famosi illius in Historia Al-
bani Ducis crudeliter victoria, quam reportaverat, usus & invi-
diam sibi & suis rebus pene exitium conciliavit. Nam & immensa
pecuniæ summa Germaniam emunxit, & ad quingenta usq; tor-
menta veluti detracta debellatæ Germaniæ spolia in Belgium Ita-
liamque ablegavit. Augustana quoque Comitia, quæ insolito mo-
re armata multitudine circumstrepebantur, & instituti passim in
Imperialibus civitatibus dependentes a Cæsare Magistratus,
fidem prudentioribus faciebant, id agi a Carolo, ut everfa

bant, quod obtrusa omnibus religionis illa declaratione, quam conscribi fecerat, Pontificem non minus quam Protestantes irritaret. Illud insuper haud parum plerosque Imperii Status & Mauritium imprimis urebat, quod Saxonem Hassumque contumeliose per totam fere Germaniam non sub Germanorum, sed Hispanorum custodia traductos, in Belgium tandem ablegaret. Ii enim, qui invidis paulo ante oculis florentes horum Principum res intuebantur, jacentem ipsorum fortunam misericordia prosequiebantur. His & illud accessit, quod Cattorum Comitatu, de quo jamdudum Hassus cum Nassoviis lis erat, captivum Hassum Cæsar spoliaverat. Mordebat præterea Mauritium, quod ambiguo fraudulentoque responso suam pro Socero intercessionem eluserat Philippus, Caroli filius, per Germaniam in Belgium ad patrem contendens. Non latebant denique sagaciores Principes arcana, quæ Carolus cum fratre Ferdinando interventu Mariæ sororis agitabat consilia de ejuranda Regis Romanorum dignitate, eaque in filium Philippum transferenda. Metuebant certe haud immerito Germani, ne si res hæc eum, quem intendebat Cæsar, exitum sortiretur, Germaniæ Imperium vilis Hispanici regni accessio fieret. Hisce rebus & conviciis, quibus ex carceris Bellum Mauri-
tadio intercessores Principes proscindebat Landgravius, per-
motus Mauritius arma in eum convertere decrevit, pro quo sumserat, ut invidiam, quam se apud omnes bonos inslinere noverat aliquantum restituta Germaniæ libertate dilueret. Sed ut erat sagacissimi ingenii Princeps, & mirus dissimulandi artifex, ne quicquam temere ageret, operiebatur tempus, quo distractam Cæsaris potentiam facilius everteret, obsequium interim gratitudinemque erga illum præ se ferens, quem opprimere tentabat. Aperuit tamen secretis literis hancce suam mentem Wilhelmo Philippi Hassi filio, cum palam acriter ei tentatam a patre e carcere fugam exprobraret. Hisce confi-
liis intento Mauritio perquam commodum accidit, ut Ma-
gdenburgense bellum in alteris Augustanis Comitibus ipsi ab Im-
peratore & Imperio demandaretur: præbebat enim illud ei Besfelmejeri
occasionem & militem cogendi & coactum retinendi sub si-
gnis. Constat sane hunc in finem Mauritium obsidionem li

Tbuan. l. 6.

*Bellum Mauri-
tianum.*

Sleid. l. 20.

*Et sqq. Hort-
led. T. 2. l. 4.*

*Besfelmejeri
Historia Bel-*

li Magde-

burgici apud Magdeburgi protelasse, atque mitioribus etiam, quam gratum Schard. T. 2. Carolo esse poterat, conditionibus cum Magdeburgicis trans-
p. 518. *gisse, quod eos sibi magis quam Cæsari devinciret. Non late-*
bant tamen prorsus hæc Mauritiæ consilia sagaciores ex iis,
qui Cæsaris consilia moderabantur. Nam præterquam, quod
ipsa injuria, qua generosum Principem affecerat Cæsar, diffi-
dentia causam præbebat, fidem quoque ab alienati Mauritiæ
Carolo animi faciebant Heideccus (quæ præcipuus belli a
Mauritio suscepti auctor fuit) a Cæsare nuper proscriptus & a
Mauritio in clientelam familiaritatemque assumptus; diu protra-
cta, uti modo dictum est Magdeburgi obsidio, eaque etiam soluta
retentus sub prætextu stipendiorum non solutorum adhuc sub
signis miles. Occupatus insuper sub specie juris sui conservandi
Cattorum Comitatus, ex Septemviro- rum judicio in primis Au-
gustanis Comitibus Nassoviis a Cæsare adjudicatus suspicionem
multis injecerat, quasi voti sui compos Mauritius audacter
Cæsarem sperneret. Mirum profecto alicui videri posset, Ca-
rolum prudentissimum Principem & suspicacem alioqui supi-
ne adeo hæc neglexisse: sed deponet aliquantisper admiratio-
nem hancce, qui ea perpendet, quæ illustris Melvillius in
Commentariis suis T. 1. p. 46. & seqq. habet. Refert ille, se
ex ore Serenissimi Electoris Palatini, cum in ipsius aula degeret,
percepisse: quod cum Albanus aliquando Cæsarem monuis-
set, ut sibi a Mauritio, quem tam insigni injuria offenderit,
caveret, Atrebatensem Episcopus Granvellanus, qui post pa-
tris obitum Cæsarem regebat, responderit: Non esse timen-
dos Cæsari vinolentes Germanorum spiritus, quorum inge-
nia Politicis ejusmodi dolis exequendis non sufficiant: Esse
insuper auro corruptos duos ex intimis Mauritiæ Secretariis,
qui non omis- suri sint Cæsari in tempore referre, si quicquam
ille Princeps moliretur. Posset tamen, ut securitati magis ad-
huc prospiciatur, Imperatorem Mauritio injungere, ut proti-
Thuanus l. 8. nus se ad aulam Cæsaream conferat. Verum vicit Granvel-
Belcarius l. 1. lani opinionem Mauritiæ astutia. Contraxerat enim is jam
antea Johannis Fraxinei, viri diu in Germania versati & sub
aliorum negotiorum prætextu in ipsius aula hærentis, inter-
ventu, tam aliorum Germaniæ Principum (quos in suas par-

tes pertraxerat) nomine fœdus cum Christianissimo Galliarum Rege Heinrico Secundo, quem & crescente indies Cæsaris fortuna commotum, & sumto de Vogelspergero supplicio Buranisque in Angliam legatione contra Carolum irritatum noverat. Summa ejus fœderis capita hæc erant: *Vt Rex cum Mauritio, Alberto Brandenburgico & Wilhelmo Hasso pro adstruenda Germania libertate & Philippi Hassie Landgravii, jam in quinquennium contra datam fidem captivi, liberatione arma conjungat: ut omnes fœderati eos hostium loco habeant, qui Cæsarem quoquomodo juvare fuerint ausi: ut ne alter sine altero pacem cum Cæsare aut inducias faciat, nec alter sine altero sibi privatim consulere, nullumque fœdus, quamdiu bellum hoc duraret, facere possit, quo non & ipsi Principes & subditi ipsorum militesque comprehendantur: ut fœderati octo Equitum millia conscribant, quo Cæsaris delectus impediant: ut Johannes Fridericus liberique ejus, si in fœdus consentiant, Mauritio cavere teneantur, qui omnem operam pro parentis eorum liberatione pollicebitur: ut penes Mauritium maximam potestas sit, & ipse in omnibus deliberationibus duas, ceteri Principes singulas quisque sententias obtineant.* Addit Thuanus adjectum fœderi fuisse, quod e re omnium esse videatur, ut Rex quamprimum Cameracum, Metim, Tullum, Virodunumque occupet, easque civitates in posterum Vicarii Imperii nomine teneat. Sed negat hoc Hortlederus T. 2. l. 5. c. 3. Fœdere hocce rebus suis firmatis & Magdeburgico bello composito, haud obscure significabat Mauritius, decretum sibi esse vel cum capitis periculo focerum liberare. Quo tamen Cæsarem majori invidia oneraret, bellicque culpam in ipsum rejiceret, missis Legatis pro Hasso denuo intercedit, cum Daniæ Regem & plerosque Germaniæ Principes, ut idem facerent, antea exorasset. Quos omnes cum dubio responso elusisset Cæsar, bello animum addidit, simulate tamen adhuc omnia gerens. Nam cum paulo post Philippi filius Wilhelmus ad ipsum venisset, coram consiliariis, quos Cæsari addictos noverat, ad Cæsarem se profecturum testabatur. Wilhelmus autem, doli conscius, in speciem se Mauritium Brandenburgicumque citaturum minabatur. Et quo magis Cæsarem falleret, eo ipso tempore,

Thuan. l. 9.

Sleid. l. 23.

quo bellum moliebatur in Cæsarem, per Oenipontem Legatos Tridentum mittebat, qui fidei publicæ formulam ei, quæ in Constantiensi Concilio Bohemis concessa erat, consentaneam, venturis Theologis impetrarent, & alia quædam in Patrum confessu proponerent. Theologos quoque subsequi iussit, qui Norinbergam usque profecti ibi tantisper a Mauritio subsistere jubebantur, quousque cautionis exemplum Tridento esset transmissum: quod cum allatum esset, alio mandato, ut quid ipse cum Cæsare egerit, expectarent, iisdem injungebat Mauritius, colorem huic moræ ex eo quærens, quod Dominicanus quidam in concione asseruisset, Hæreticis fidem non esse servandam. Alios insuper Legatos ad Cæsarem præmisit, qui adventum suum ad Bavarix fines præstolarentur: hospitium præterea sibi iussit Oniponte parari, & ipse met ingressus iter cum uno ex iis secretariis, quos Cæsaris auro corruptos norat, ubi aliquot dies processerat, in itinere sub adversæ valetudinis prætextu substitit, subitoque domum reversus humanissimis ad Cæsarem exaratis literis reditum suum excusavit. Ita variis artibus extracto tempore, primo statim vere Mauritius suis domum revocatis, & copiis, quas sub prætextu hibernorum & non solutorum stipendiorum per Thuringiam & vicina loca distribuerat, congregatis publice se jam Imperatoris hostem professus est, scriptoque, tam suo, quam Alberti Mecklenburgici & reliquorum fœderatorum nomine, edito ejus rei causas prolixè exposuit. Idem quoque fecerunt Henricus Galliarum Monarcha, Albertus Brandenburgicus Marchio & Wilhelmus Hassiæ Landgravius: quamvis scripti a Wilhelmo editi nec *Sleidanus* nec *Thuanus* nec, quantum memini, ullus alius Historicorum mentionem faciant. Vid. *Hortled.* T. 2. l. 5. c. 3. & sqq. ubi Manifesta hæc, uti vocant, exhibet. Inde ad Hassi liberos, a quibus in speciem citatus fuerat, profectus Mauritius, cum iis volentibus domum rediisset, paulo post cum Wilhelmo copias conjungit, & summa celeritate Augustam contendit, occupatis interim in itinere undique liberis Imperii civitatibus, & abrogatis, quos Cæsar constituerat, Magistratibus, pecunia quoque tormentisque in belli usus iis imperatis. Imposuerat Au-

gustæ Imperator quatuor cohortes, quæ quatruiduo post incolunitatem & res salvas pactæ urbe discedunt. Cujus rei fama ubi Tridentum perlata est, Patres occasionem hanc avide arripientes Concilium statim dissolvunt trepidique inde in diversa aufugiunt. Fœderati autem Augusta Vlmam contendunt: qua frustra tentata Lincium Mauritius proficiscitur, ut ibi cum Ferdinando, qui de Cæsaris voluntate medium se præbuerat, de pacis Legibus ageret. Sed cum sine sociorum consensu in pacis conditiones a Ferdinando propositas consentire non posset, rejecta res est ad VII. Kalend. Junias, ut tum Passavii de conciliatione ageretur. Vid. tractationem Lincensem apud *Hortled. T. 2. l. 5. c. II.* Cum Lincio Laugingam rediisset ad exercitum Mauritius, restituto Heinricho Othone Comite Palatino in Provinciam suam, Alpes ad dissipandos juxta fœderis Leges Cæsaris delectus petit, & ad Rutam oppidum in fugam coniectis Cæsareanis Erenbergam munitissimam arcem expugnat, captis tribus hostium millibus. Inde sedata castrensi militum seditione Oenipontem, ubi ipse Cæsar erat, exercitum ducit. Ille hætenus Parmensi tantum bello & Tridentino Concilio intentus facile se has Germaniæ turbas sedaturum sperabat, quod Mauritius se invitum ab Hassi liberis ad bellum pertractum funularet. Vbi ergo de improvviso hostium adventu cognovit, vix noctu sese miserabili fuga ille totius Germaniæ victor cum Ferdinando fratre & aulico comitatu præse- ti periculo eripuit, cum Joh. Fridericum Saxoniæ antea, ne coactus id fecisse videretur, & eum sibi magis quam fœderatis devinciret, humanissime dimisisset. Dum hæc a Mauritio geruntur, ex altera parte Rex Heinrichus appetente vere in Lotharingiam exercitum duxit, atque Tullo Virodunoque facili negotio captis, Metim astu intercepit. Inde in Alsatiam progressus Hagenoam quoque atque Weissenburgum occupavit. Sed cum frustra ab Argentinensibus transitum petiisset, & Rheno affiti Germaniæ Principes de pacificatione apud ipsum intercederent, jamque subvereretur, ne se excluso cum Carolo Mauritius transigeret, domum iterum rediit. Interea dum Francofurtum frustra a reliquis fœderatis Principibus obsidetur, Mauritius Passavii cum Ferdi-

vid. Hortled.

*P. 2. l. 5. c. ^{XI.}
_{XI.}*

Eventus belli.

Thuan. l. 10.

nando de conciliatione diligenter egit, tandemque, quamvis Bojonensium Episcopus Johannes Fraxineus acriter sese opponeret, in has Leges conventum est: *Vt ante undecimum vel duodecimum Augusti diem fœderati ab armis discedant, sicque copias dimittant, ut Ferdinando, si velint, militent, saltem neque Casari neque Germania noceant: ut eodem die Landgravius in arce Rhinselsii sistatur, postquam de conditionibus olim a Casare præscriptis servandis & captivitate sua oblivioni tradenda idonee caverit: pro qua re Mauritius, Joachimus Brandenburgicus, & Wolfgangus Palatinus iterum fidejubere teneantur, ut de Cattorum ditione de qua postea inter partes transactum fuit, vid. Thuan. l. 19.) iterum per eos Electores, qui nulli parti addicti (in novissima Recessuum Imperii editione de An. 1707. crasso errore legitur: **Durch die Churfürsten so viel diesen Sachen verwandt pro unvermandt**) ac alios sex Germania Principes cognoscatur: Caesar publicos Imperii conventus intra semestre cogat, in quibus componendi super religione dissidiæ ratio ineatur, interea ob religionis causam nemini periculum creetur: ad Cameram Augustanæ etiam confessionis socii admittantur: ea, quæ libertatem Imperii concernunt, in proximis Comitibus tractentur: penes Heinricum Ottonem libera & quæta Ducatus Neoburgici possessio maneat: nulla lis ob damnum hoc bello acceptum fœderatis a quoquam intentetur: Albertus hac pace comprehendatur modo ante 11. vel 12. Augusti diem copias dimittat: liceat Heinricho Galliarum Regi controversias & querelas suas Mauritio exponere, ut hic eas ad Casarem referre possit. Causæ tam subitæ pacificationis hæc fuisse creduntur: ex parte Cæsaris quidem, quod ipse gravi cum Gallis bello esset implicitus, & Ferdinandus frater Turcico bello premeretur: ex parte Mauritiæ vero, quod ipsi magnum periculum a Casare, qui jam validissimum exercitum coëgerat, & Joh. Fridericum libertati restitutum in ditiones suas dimiserat, immineret; quod verendum esset, ne in Philippum severius animadverteret Cæsar; quod turbæ, quas Albertus in Imperio excitaverat, magnam rebus fœderatorum invidiam conciliassent; quod denique Tulli, Viroduni, Metisque occupatio, & insculpta primario Metensium templo inscriptio suspicionem multis injicerent.*

cerent, ad majora adspirare Heinricum Galliae Rege. Ceterum Comitia illa, quæ vi Passaviensis transactionis intra semestris temporis spatium celebrari debebant, triennio demum post habita fuerunt. Concessa quidem in iis denuo Protestantibus pax religiosa, sed magnis animorum motibus disceptabatur, an ad Ecclesiasticos ea etiam esset extendenda? De qua controversia suo loco videbimus. Ordinis quidem nostri ratio nunc postulare, ut ad commemorandas, quas Judicium Politicum. Albertus in Germania excitavit, turbas non converteremus. Ibuan. l. 4. Sed antequam eo progrediamur, haud incongrue agemus, si telam narrationis, quam exorsi sumus, paulisper abruptantes, in causas tam diversorum eventuum, quos duo in Germania eadem fere de causa & sub eodem Imperatore gesta bella habuerunt, inquiramus. Quod si divinam providentiam, qua cuncta humana reguntur, & cui præcipuas partes merito adscribunt Christiani, seponimus, constat certe, haud parum tum totius Europæ conditionem, tum Cæsarem etiam ipsum ejusque adversarios huc contulisse. In priori enim Germanico bello magna Smalcaldici fœderis socios invidia onerabant, tum florentes ipsorum res, tum in primis Heinrici Junioris captivitas, quæ Johannem & Albertum Brandenburgicos ab ipsorum partibus abstraxit. Cunctatio quoque, qua in toto hocce bello usi fuerunt, haud modicum ipsorum rebus damnum attulit. Illa quippe factum est, ut cum ab initio imparatum opprimere Cæsarem potuissent, occasione uti neglexerint, & socios, imperiales in primis civitates, ubi plebs, suspicax illa multorum capitum Hydra, regnat, in conferendis ad bellum necessariis reddiderint legiores, quod Ducum ambitione bellum duci crederent. Ea enim, ut Tacitus ait in Vita Agr. 27. 2. *bellorum conditio est, prospera omnes sibi vindicant, adversa uni impuntur.* Et ut idem Annal. III, 53. 4. inquit, *recte factorum sibi quisque gratiam trahit, unius invidia ab omnibus peccatur.* In reliqua etiam bellum gerendi ratione maximopere ab iis peccatum constat: quod Ratisbonam non occupaverint, quod non majori præsidio Neoburgum firmaverint, quod divisum Imperatoris exercitum non fuerint aggressi, quod redux

redux in Saxoniam Jo. Fridericus, Alberto profligato capto-
que in Mauritium non statim duxerit, quodque denique co-
piarum suarum robur, diviso in plures manus exercitu, debi-
litaverit. Sed & ipsius Caroli Imperatoris virtutes ad feli-
cem belli eventum haud parum contribuerunt. Dum enim
Germanos inter se commisit, aliis spe, aliis metu in suas par-
tes pertractis, id effecit, ut ipsius Germaniæ viribus debellare
Germaniam posset. In eo etiam prudenter ab ipso actum
sagaciores asserunt, quod cum initio vires suas cunctando
firmasset, postea celeritate utendum contra ipsius etiam Al-
bani consilium censuerit. Promovebat insuper Cæsaris feli-
citatem, quod Paulus III. quamvis ipsius potentiam formi-
daret, multisque se ab ipso injuriis affectum crederet, majus
tamen Curiae Romanæ periculum imminere a Protestantibus
existimaret, nec dubitaret Cæsaris vires augere, modo illos
exscinderet. Reliqua enim Italia vel a Cæsaris nutu depen-
debat, vel contra conjunctas Papæ Imperatorisque vires ne
hiscere quidem audebat. Tandem quoque Caroli conatibus
commode accidit duorum maximorum in Europa Regum
mors, Heinrici nimirum VIII. & Francisci I. quos non con-
cessuros constabat, ut Germaniæ libertas everteretur. Certe
Franciscus I. *Thvano* l. 4. *Histor. teste*, Saxoni paullo ante
mortem centum aureorum millia, totidemque Hassio, nume-
rari jusserat, jam antea quoque magna pecuniæ summa ipsis
persoluta. Successoribus enim ipsorum, nondum coalito im-
perio, nihil audentibus, mutuoque bello vires suas imminuen-
tibus, facile fuisset Cæsari Monarchiam in Germania stabili-
re, si uti victoria scivisset. Verum longe alia rerum conditio
erat cum Carolum bello aggrediretur Mauritius. Nam &
ipse Mauritius cum penes ipsum fere omnis potestas esset,
prudentius omnia administrabat, & iis artibus contra Cæsa-
rem utebatur, quibus antea Cæsar Protestantes everterat. Ca-
rolus vicissim, qui in superiori bello singulari arte Germanos
sibi devinxerat, Saxone Hassioque debellato, fastu, animi ela-
tione nimioque rigiore & affectata nimis aperte Monarchia
eorum mentes a se abalienaverat. In eo quoque a multis ejus
prudencia desiderabatur, quod supine adeo rumores de bel-
lo,

lo, quod Mauritius moliebatur, sparsos neglexerit, cum illum insigni adeo injuria commotum ignorare non deberet, quodque, cum jam bellum haud dubie immineret, illudi sibi adhuc a Mauritio fuerit passus. Sed & lentius omnia, quam pro pristino vigore, in toto bello administrabantur a Cæsare adversa valetudine laborante. Præterea eo quoque haud leve suis rebus damnum attulit ille, quod Pontificem, quem obnoxium habebat, infensum sibi reddiderat. Nam & acri illa contra Concilium, Tridento Bononiam translatum, protestatione exhibita, & conscripta Religionis declaratione, & inprimis filii Aloysii cæde occupataque Placentia illum irritaverat. Pauli vero Successor Julius, utut Cæsari devotus, bellum tamen minime curabat. Reliquam insuper Italiam Gonzagæ Mendozæque fastus crudeleque imperium extraneam potentiam respicere coëgit. Sed & Caroli Parmensi, atque Ferdinandi Pannonico bello distractæ vires faciliorem Mauritio victoriam reddiderunt. Denique jam magis metuendus Cæsari erat Henricus, Francisci Successor, postquam is pacem cum Anglis conclusit & domi res suas firmavit. Verum instituti nostri ratio nos monet, ut e diverticulo hoc redeamus in viam & paucis etiam exponamus turbas, quas bellum hoc post se traxit.

SECTION II.

*Turbas ab Alberto, Culmbacensium Marchione,
in Germania excitatas describens.*

DIximus jam supra, inter fœderatos Germaniæ Principes, ^{Historia mo-} qui cum Mauritio bellum Cæsari intulerunt, haud postre- ^{tuum Alberti-} mum fuisse Albertum Junio- ^{norum.} rem, Culmbacensium Marchionem, illum Germaniæ Alcibiadem. Erat is Senioris Alberti, qui dimidiam Borussiae partem in Serenissimam Brandenburgicam familiam intulit, ex fratre Casimiro nepos, egregiis animi dotibus ac insigni militaris rei scientia instructus, sed inquieti prorsus ferocisque animi. Jamdudum ille turbas in Germania captaverat, quia ad ideum, sua sponte in bellum proclivem, impellebant famosus ille Wilhelmus Grumbachius &

Christophorus Strassius, Cancellarius, privatis suis commodis hac in re velificantes. Igitur cum prius in Germania bellum esset exortum, arma pro Cæsare contra Johannem Fridericum Saxonem sumpt, sed captus ab hoc ad Rochliciam fuit, mox tamen a Carolo Victore libertati iterum restitutus. Postea autem foederi quoque, quod pro Germaniæ libertate Hassique liberatione Mauritius & alii Principes contraxerant, tam suo quam Georgii Friderici pupilli, cujus ipse ut patruelis tutorem agebat, nomine subscripsit, ea etiam de causa in *Sleid. l. 24. p. 431. & seqq.* tractatione auguraretur rem ad pacem inclinare, ut odium suum erga Ecclesiasticos exerere posset, assumptis aliquot *Thuan. l. 10.* foederatorum copiis in Wolffgangum Teutonici Ordinis Magistrum movet, vastataque ejus ditione bellum in Norimbergensium, quibus ob viciniam infensus erat, ditionem transfert, arcemque ipsorum Lichtenaviam capit, ipsi quoque Norimbergæ, ni foederi nomen daret, excidium minatus. Transegerant jam antea cum foederatis Norimbergenses, numeratis in belli usus centum florenorum millibus. Errat enim *Thuanus*, qui ducenta aureorum millia ab ipsis persoluta scribit, uti hoc tum ex *Sleidano*, tum ex actis, quæ *Hortlederus* T. 2. l. 6. c. 23. n. 9. exhibet, manifestum est. Missis igitur Legatis, Mauriti & Wilhelmi Hassi opem illi implorant, qui etiam invidiam veriti, maxima cum Alberti indignatione copias suas revocant. Verum Albertus novis mox copiis auctus Bambergensem Herbipolensemque Episcopos ad duras conditiones ineundas adigit, & majori vi Norimbergam ipsam oppugnat, vicino agro incendiis vastationibusque misere deformato. Vnde coacti tandem sunt Norimbergenses, cum frustra Mauriti opem implorassent, interventu civitatum Suevicarum cum hoste suo ducentis florenorum millibus depensis transigere. Hoc successu elatior factus Albertus contra Ulmenses exercitum ducit; sed frustra tentata Vlma, Moguntinique atque Trevirensis Electorum ditionibus vastatis, iterum cum sociis Francofurtum obsidentibus copias suas conjungit, mox vero iis relictis Rhenum petit, & passim Episcopos vel pecunia emungit, vel in fugam conjicit. Interim Passavi

Passavii pacem concluderat Mauritius, qua etiam Albertus, si copias suas ante 11. vel 12. Augusti diem dimitteret, comprehendebatur. Verum ille, vel quod belli esset cupidus, vel quod Gallo magis quam ceteri socii addictus, factam pacem rejicit, odiose insuper traducens Mauritium, cum quo semper antea, quamvis maxima inter eos esset morum dissimilitudo, conjunctissime vixerat. Pace ita Passavii conclusa, Mauritioque in Hungariam cum exercitu profecto, Cæsar ordinatis in Germania rebus per Wirtenbergicum agrum Alsatiamque cum validissimo exercitu in Lotharingiam descendit, Metim, ut Germanis gratificaretur, recuperaturus. Erat tum Albertus, postquam antea Moguntiam Trevirimque occupaverat, in Lotharingiæ finibus ad Pontamuffonem oppidum, veterano milite instructus; cumque ipsi cum Galliæ Rege non satis conveniret, vel quod stipendia non subministrarentur, vel quod milites ipsius ad defectionem sollicitaret Bajonensem Præsul Fressanus, ad Cæsarem transit, qui temporis serviendum ratus amplis conditionibus cum ipso transiit. Exhibet eas *Hordederus* T. 2. l. 6. c. 2. Summa illarum huc redit: Cæsar Albertum ejusque clientes in gratiam recipit: ante acta condonat; ne quis propterea ei litem moveat, jubet: Pacta, quæ Albertus a Wigando Bambergensi Episcopo & Melchiore Herbipolensi Præfule extorserat, quæque Cæsar literis Augustæ Vindelicorum d. 26. Aug. Anno 1552. datis annulaverat, confirmat: Ludovico Seniori Juniorique, Oettingensibus Comitibus, ut & Alberto Ulricoque Mansfeldicis agnoscit: Albertus vicissim militi suo stipendia stipulatus promittit, se Hungarica militia excepta semper Cæsarem pro virili cum copiis, quas penes se habeat, adjuturum. Et implevit sane, quod Cæsar ipse per Legatos in Francofurtensi quorundam Principum Imperii conventu fassus est, ex sua parte conditiones Albertus, Cæsarique in oppugnatione Metensi capto, Aumalio Principe, gravique alias damno Gallis illato, egregiam operam navavit. Verum non idem Carolus reliquorum Germaniæ Principum invidiam veritus, fecit: nam soluta urbis illius ob ingruentem hiemem grassantesq; passim in exercitu morbos obsidione, mandata, quæ a Camera contra Albertum (cujus Præfecti supra dictos

Thrasylb. Lepta l. 2. p. 102. seqq.

Episcopos vi ad servanda pacta adigebant) emanarunt, abolere renuit, ad amicam tantum compositionem Albertum hortatus. Convenerunt hunc in finem Heidelbergæ Cæsaris jussu plurimi Germaniæ Principes, intercessorum vicibus functuri. Sed cum Albertus, novis copiis firmatus & spe aliorum auxiliorum elatus, simpliciter, ut pactis starent Episcopi, postularet, nec ullas alias pacis condiciones admitteret, infecta re discessum est. Statim igitur arma expedit Marchio, reduxque in ditiones suas vim molitur, neglectis alteris Cameræ literis, quibus Moguntino, Palatino, Mauritio, Wolffgango Ordinis Teutonici Magistro, Johanni Friderico Saxoni, Duci Wirtembergico, Hassiæ Landgravio, Comiti Hennenbergico, Capitulo Aistlettenfi, Regimini Onolsbacensi, civitatibus Norimbergæ, Rotenburgo, Windeshemio, & Suinfurto mandabatur, ut Episcopis opem ferant. Intercebat antiquum mutux defensionis fœdus inter Bambergensem & Herbipolensem finitimas Ecclesias. Cui fœderi ut sese hoc tempore adjungerent Norimbergenses, opera Illustris Seinsheimii, Viri sæpius adhuc nobis commemorandi, effectum est. Marchio igitur, ut confœderatorum horum consilia eluderet, summa celeritate, in ea victoriam sitam ratus, Bambergam primariam Episcopi hujus nominis civitatem sine negotio capit, & Herbipolenses copias ad Pommersfeldam duobus a Bamberga milliaribus secure agentes opprimit. Facile tum fuisset Alberto nudatam præsidio & metu trementem Herbipolim occupare, si uti occasione scivisset. Sed erat ei Bamberga id, quod Hannibali Capua: dum enim otiose ibi hæsit, & militum ardorem imminuit, & occasionem bene gerendæ rei amisit. Non tentata itaque Herbipoli, Suinfurto Imperiali civitati copias admovet, eamque sui magis nominis terrore quam armis ad deditionem adigit. Erant hoc tempore, ut Imperio quietem redderent, Francofurti Moguntinus & Palatinus, ut & Cæsaris, Bavari & Wirtembergici Ducis Legati: sed & hic infecta re discessum, Marchione prosperis successibus, Episcopis vero auxiliorum spe elatis. Hactenus enim plerosque Alberti conatus secunda fortuna comitata est, quæ tamen ab hoc tempore, quo alii
etiam

etiam Germaniæ Principes confœderatis se adjunxerunt, desere-
re ipsum cœpit. Statim namque post frustra tentatam Heidel-
bergæ conciliationem Mauritius ex Hungaria redux, quod se
clam ab Alberto peti crederet, arma expedierat, utque res suas
magis firmaret, fœdus contraxerat cum Heinricho Juniore, Brun-
svicensium Duce, qui eo nomine habebat suspectum Albertum,
quod tempore Metensis obsidionis Wolradus, Alberti Mansfel-
dici Comitis filius, (qui sub Marchionis auspiciis militaverat,
cum is Gallicarum adhuc partium esset) ab Hildesensi & Brun-
svicensi, quæ superiori bello contra Dominum suum militave-
rat, nobilitate & a Francisco Duce Saxoniae Lanenburgensi inci-
tatus totam fere Brunsvicensem ditionem occupasset. Horum *Sleid. l. 25.*
Principum copiarum, quibus postea etiam suas Ferdinandus adjun- *Thuan. l. 11.*
xit, (quia id agere credebatur Albertus, ut Caroli filius fratre *Thrasib. l. 2.*
Ferdinando excluso, ad Imperatoriam dignitatem aliquando *Schard. T. 2.*
perveniret) cum haud diu post captum Suinfurtum in Franco- *R. G. p. 559.*
niam adventarent, tantum robur Episcoporum exercitui attule- *Hordl. T. 2.*
runt, ut coactus fuerit Marchio, qui se coadunatis Confœdera- *l. 5. c. 7. & seq.*
torum viribus imparem sentiebat, in Saxoniam bellum transfer- *Chytr. l. 18.*
re, eo consilio, ut & distraheret fœderatos & ope Erici Bruno-
vicensis Heinrichum copiis destitutum attereret. Postquam igitur
valido præsidio Suinfurtum firmavit, Hannoveram sum-
ma celeritate contendit, atque in Heinrichi regionem incendiis
& rapinis favit. Diviserant post Marchionis discessum fœ-
derati copias suas ita, ut Philippus M. Heinrichi filius cum
altera exercitus parte Suinfurtum obsideret, Seinsheimius
vero cum altera parte Birutum contenderet. Verum allato de
Alberti conatibus nuntio, desistere ab hoc incepto coacti
fuerunt fœderati, domumque revocatus est Philippus M. qui
haud diu post cum Ferdinandi, Mauritii, Philippi Hassiæ Land-
gravii, copiis suas prope Nordhusium conjungit. Vnde progres-
sus Confœderatorum Principum exercitus Einbeccam versus
ad Peinam in Alberti Marchionis, in Franconiam redituri, exer-
citum incidit. Acre ibi & cruentum prælium exortum est, in
quo præter insignem nobilium numerum & aliquot Comites
Fridericus Ernesti Luneburgici filius, Philippus M. & Carolus
Victor, Heinrichi Brunsvicensis filii, & ipse quoque Mauri-
tius

cius tormenti glande trajectus occubuerunt. Tanta quoque clade tum affectæ sunt Alberti copiae, ut is postea firmam manum recolligere potuerit nunquam. Quamvis enim ex pecunia, a Maria forsan sorore Cæsaris, qui Mauritiū cum Gallis agitata consilia formidabat, suppeditata, exercitum suum omni diligentia adhibita restaurare fuerit conatus Albertus, & cum Augusto, Saxoniae post fratris obitum Electore, transfegerit, altera tamen mox clade ab Heinricho Juniore ad Brunonis villam afficitur. Ab hoc prælio Brunsvicum quidem iterum rediit, sed cum ex indiciis cognosceret, urbem istam mox obsidione ab Heinricho cingendam, exinde discedit, & summa celeritate per Thuringiam in Franconiam contendit, cumque socios Birti obsidionem deserere coëgisset, & Hofium recuperasset, Blassenburgum, validissimam arcem, se recipit, mox vero equitibus suis ad Lichtenfelsum castris, & peditibus sese dedentibus, relicto Blassenburgo præcipiti fuga se Hohenlandsbergam & inde Suinfurtum proripuit. Quo loco agens accepit, se solenni ritu a Camera Imperiali proscriptum & publicum Imperii hostem declaratum esse. Neglexit hoc eo tempore, quia magnas spes de quorundam post extinctum Mauritium auxiliis conceperat: quæ tamen ne suppeditarentur, Cæsar post Mauritiū mortem minus Alberti rebus favens, literis Bruxellæ datis sub gravi pœna vetuit. Hac fiducia elatus Marchio in Saxoniam iterum contendit, ut exercitum suum restauraret; sed cum cognovisset, fœderatos interea Hohenlandsbergam arcem cepisse & Suinfurto admovisse exercitum, mox in Franconiam redit, atque ut urbi huic succurreret, cum aliquot copiis eam intrat. Nec sic tamen diu tutari eam potuit: nam cum paulo post penuria comineatus inibi laboraretur, tandem illam eo consilio deserit, ut ope majorum, quæ secum trahebat, tormentorum Rotenburgum, Imperialem itidem civitatem, occuparet. Cognita Marchionis fuga focii eum persequuntur, & cum moram itineri injicerent majora tormenta, ad Monasterium Schvartzach assequuntur, insignique clade, plerisque ex ejus militibus vel trucidatis vel captis, ademptis etiam tormentis, signis militaribus & ipso secretiori Scrinio, afficiunt. Hacladversa fortuna territus fractusque Albertus in

Galliam aufugit, dum interea fœderatorum miles Blassenburgum aliasque ipsius arces atque castella occupat evertitque, & Teutonicum Magistrum & Aichstettensem Episcopum, quod communem causam nullare adjuverint, ingenti pecuniæ summa mulctat. Ita prostratæ jam conclamatæque omnino erant Alberti res, vindictam tamen adhuc spirabat, quæ ne in nervum erumperet, causa ejus in Ratisbonensibus Comitibus An. 1557. celebratis agitata fuit & tradita Deputatis expedienda qui etiam per annum & amplius sedulam in illa decidenda operam navaverunt, sed inani, ob intervenientem Marchionis mortem, labore. Nam cum is interventu quorundam Imperii Principum *Thuan. l. 19.* potestatem in patriam ad dicendam causam redeundi impe- *Thras. Lept.* trasset, apud affinem suum Carolum II. Badensem Marchio- *l. 2. p. 136.* nem, five ex tadio fortunarum suarum five ex vita intempe- *Cbytr. l. 19.* peranter acta, five denique ex veneno ipsi a Guisio, cum in *p. 554.* Gallia esset, propinato decessit, quietemque tandem in Chri- stiana morte invenit, dum viveret nunquam quietus. No- *Thras. Lept.* vis turbis hæc Alberti mors ansam præbitura videbatur, & *l. 3.* præbuisset fane, nisi illæ cito prudentissimo Ferdinandi Im- *Thuan. l. 21.* peratoris judicio compositæ, imminensque Germaniæ novo- rum motuum periculum sapientia ejus averruncatum fuisset. Nam cum Georgius Fridericus Alberti partuelis in hæredita- te ejus adeunda, quam fœderati ipsi restituerant, reperiret Al- bertinam ditionem misere vastatam, damna ei illata a fœde- ratibus sibi restitui petebat. Idem etiam postulabant reliqui Serenissimæ Brandenburgicæ familiæ Principes, & ob confra- ternitatis pactum, Naoburgi nuper renovatum, Saxonie etiam Duces Hassiæque Landgravii. Fœderati vicissim, quod nihil a sententia Imperialis Cameræ alienum fecissent, sumtus in exequenda illa impensos restitui sibi flagitabant. Hic Cæsar morte expiatum credens quicquid Albertus commisisset, au- ctoritatem suam interposuit, partesque litigantes Viennam evocavit. Quo cum convenissent, ita sapienter moderateque in determinanda hac lite se gessit, ut & damnorum aliquam rationem haberi vellet, & eorum æstimationem non nimis intenderet. Censuit enim, ut fœderati Georgio Friderico pro illatis damnis centum septuaginta & quinque florenorum mil-

millia persolverent, viginti quinque millibus singulis annis a
 Confoederatis Statibus numeratis. Cumque in hanc senten-
 tiam Herbipolensis Episcopi Legati, Seinsheimius & Neustet-
 terus, ob defectum mandati consentire non possent, Impera-
 tor, se apud Dominum ipsorum Fridericum a Wirsperg, tru-
 cidato Zobelio suffectum, eos culpa liberaturum promisit.
 Tantum etiam apud omnes auctoritate & rationum pondere
 valuit, ut demum universi privatis rationibus publicæ quieti
 posthabitis in hanc sententiam consentirent. Huncce exitum
 habuerunt immanes illæ turbæ ab Alberto in Imperio excitatæ,
 mox tamen illarum occasione novi motus in Germania enati
 sunt, qui diu quietem Imperii concusserunt. De his igitur
 sequenti Sectione agemus.

SECTION III.

Motus a Grumbachio excitatos exponens.

Historia mo-
 tuum Grumba-
 chianorum. **P**incipem sine dubio inter Alberti familiares locum tene-
 bat Wilhelmus Grumbachius, ex Illustri Franconicæ No-
 bilitatis familia prognatus, Vir stupendis prorsus dotibus a
 benigna natura instructus, sed elato turbulentoque animo.
Thras. Lept. Quod ipsum etiam de eo prædixisse dicitur Spanheimensis Ab-
l. 4. p. 256. bas, Johannes Trithemius: nam cum eum inter nobiles pue-
 ros Herbipolensi Episcopo ministrantes videret, Hic juvenis,
 inquit, aut magno commodo patriæ erit, aut magno incom-
 modo: & si incommodo erit, supplicio vitam terminabit.
 Non defuit huic vaticinio eventus: nam cum ille priori suo
 Domino, Herbipolensi scilicet Episcopo, apud quem Mare-
 scalci munere fungebatur, relicto, ad Albertum Juniorem se
 contulisset, patuere statim funesta ejus consilia. Ingenio enim
 Alberti abusus eum ad excitandas tam atroces in Germania
 turbas impulit, earumque occasione Herbipolensi Episcopo
 Maimbergense Monasterium & aliquot pagos extorsit. Vnde
 ipse etiam eo nomine postea, cum banno Imperii percuteretur
 Albertus, ad instantiam Episcoporum & Norimbergensium
 ut perduellis Imperii publice per modum Edicti citatus fuit.
Thras. Lept. Mortuo autem Alberto, se pacificationem inire velle simulavit,
l. 2. p. 147. sq. cumque

eumque in finem ad Ferdinandum Cæsarem supplices dedit literas, quæ etiam eum habuerunt effectum, ut Cæsar pro summo illo, quo erga pacem ferebatur, studio, per Illustrem Seinshemium cum confœderatis egerit, ut suo & S. R. Imperii Electorum iudicio rem totam determinandam permitterent. Factum id etiam est a Bambergensi Herbipolensique Episcopis & Noricis Legatis Mergenthemii cum Cæsare hac de re consultantibus, nihilque restabat, quam ut Henricus Brunsvicensium dux in id etiam consentiret. Verum dum hujus consensus expectatur, Grunbachius, ut injuriam, quam adeuntis sibi ob commissam feloniam bonis factam esse credebat, ulcisceretur, immane prorsus & a longo jam tempore inauditum in Germania facinus per emissarios suos patravit, simulque omnem compositionis spem sustulit. Struxerat ille jam antea per emissarium suum Georgium a Winsperg Herbipolensium Præsuli, Melchiori Zobelio, in Guttenbergensi nemore, in quo Princeps hic venationi indulgere solebat, insidias, sed frustra. Astutiori autem via hoc tempore rem ag-
gressus est. Noverat Francofurtensium nundinarum tempore præfidiarios, quos Episcopus penes se habere solebat, equites, Herbipoli salvi conductus mercatoribus Norimbergensibus Kinzingam usque præstandi causa abesse. Noverat etiam, fore sæpius Episcopum ex arce in Curiam ad jus dicendum se-
se absque magno comitatu conferre. Clam igitur aliquam perditorum hominum, quibus egestas & flagitia animum ad quævis audenda subministrabant, manum colligit. Præcipui ex illis erant Christophorus Krezerus, Jodocus Zedvizi-
us & Theodoricus Pichten. Hi igitur ut omnem insidiarum sus-
spicionem tegerent, pridie ejus diei, qui sceleri exequendo destinatus erat, una cum mercatoribus partitim Herbipolim intrant. Cumque cognosset, altero post die Episcopum jam ex arce in Curiam venisse, indeque mox in arcem reversurum, ex illis aliquot numero ad diversorium Würceburgi trans Moenum situm convenerunt, quasi vinum abituri peterent, & ferreas soleas equorum ungulis induci curarent; reliqui portam, per quam ipsis elabendum erat, servabant. Ita rebus constitutis redeuntem mox Episcopum invadunt, eumque

Thuan. l. 21.

Adde pecu-

liarem nar-

rationem de

cæde Reve-

rendissimi

Principis

Melchioris

Zobelii, Her-

bipolensis

Episcopi ac

Orientalis

Francie Du-

cis, apud

Schardium

T. 3. R. G. ab

init.

cum duobus aliis Jacobo Fuchſio & Carolo Wenckheimio interficiunt, alios vulnerant, vix periculum hoc effugiente Seinsheimio. Peracto tam horrendo facinore, cum tumultum in urbe armorum ſtrepitus ſignumque ab iis, qui in ſpeculis excubabant, datum excitaret, conjurati per cuſtoditam a conſciis portam auſugiunt, incendium ſubinde inclamantes, quo ita cives a ſe averterent. Inde in itinere, ut ſcelus ſcelere cumlarent, Johannem Zobelium optime de Republica meritum Virum Episcopique agnatum aggrediuntur, vique eo illum adigunt, ut ipſi data manu quaſi jurejurando promittere cogeretur, ſe quocunque ipſis lubitum erit loco omni tempore

Thraſ. Lepta compariturum. Diu ignorabatur tam atrocis ſcleris auctor, plerique tamen illud inſtinctu Grumbachii peractum ſuſpicabantur. Vnde is etiam in Auguſtaniſ Comitibus Anno 1559. celebratis publice proſcriptus fuit. Tandem Anno 1561. ex Kugelsbachio cognovit Seinsheimius, ſicariorum illorum Ducem fuiſſe eum, cujus ſupra mentionem fecimus, Chriſtophorum Krezerum, eumque in arce Schauinbergica ad Vogeli montis radices in Lotharingæ finibus ſita latere. Igitur ad comprehendendum illum aliquot equites eodem Kugelsbachio duce mittuntur, qui aſtu occupata arce vivum illum in poteſtatem redigunt, Herbipolin eum ducturi, ut ibi dignas tanto ſlagitio pœnas ſubiret. Sed antevertit eas ille, fracto ſibi in itinere Selgenſtatti, excubitoribus vel dormientibus vel conniventibus, gutture, cum conſciorum prius nomina edidiſſet. Non inelegans eſt carmen, quod in hujus Krezeri mortem compoſitum eſt, & exhibetur a Thraſybulo Lepta (quem Hortlederus Conradum Dinnerum Jctum fuiſſe exiſtimat) in vita Illuſtris Seinsheimii circa finem. Sed redeundum nobis eſt ad Grumbachium noſtrum. Is Anno 1558. quandam equitum colluviem in Galliam ductaverat, eodemque anno in Germaniam rediit, ita tamen, ut ignotum eſſet, ubi locorum degeret. Fama quidem ab initio percrebuit, eum coacta equitum pedituunque manu novas in Germania turbas moliri, receptumque ſuum apud Moguntinum Palatinumque Electores habere, *Thuan. l. 34.* miſſusque etiam hoc nomine ad Principes iſtos eſt a Ferdinando Seinsheimius. Sed uterque ſatis ſuperque ſe Illuſtri huic

Thuan. l. 34.

Thraſ. Lept.

l. 3. p. 205. ſqq.

huic Viro purgavit, & ipse denique Grumbachius novo crimine hanc suspicionem diluit. Cum enim diu incertis lari-
bus huc illuc per Germaniam discursasset, vagæ tandem vitæ
pertæsus, gratiam bonorumque suorum restitutionem, quam
precibus impetrare non poterat, vi extorquere decrevit. Co-
gnoverat per exploratores, Herbipolin urbem pestilentia vasta-
ri, ejusque metu territum Episcopum cum plerisque consilia-
riis in salubriora loca discessisse, inter alios etiam Richardum a
Kere, summæ Ecclesiæ Collegiæ Herbipolensis Præpositum, in
Monasterium Monialium, vulgo *Wechters winckel* dictum, se
contulisse. Intempesta igitur nocte per complices muro, qui Mo-
nasterium cingebat, superato, dormientem Richardum compre-
hendit, atque Coburgum abducit. Hoc successu elatior cum ex
captivo suo, quo in statu res Herbipolenses essent, partim blan-
ditiis, partim minis comperisset, celeriter aliqua peditum
equitumque manu, ope (uti quibusdam visum fuit) Saxonix
Electoris Augusti coacta, urbem ipsam invalit eamque die 4.
Octobr. Anno 1563. occupavit, per minus eo adactis Cathe-
dralis Ecclesiæ sodalibus, ut in has Leges cum ipso pacisceren-
tur: *Bona paterna & hereditaria Grumbachio sine mora
per delegatos restituantur: Ernesto Mandesloo & Wilhelmo
Steinio pro acceptis bello Albertino ab Herbipolensi Episcopo
damnis, illi sex Imperialium millibus, huic decem millibus
persolutis satisfiat. Memoria cedis Melchioris Episcopi ab-
oleatur, nec de ea amplius in suspectos inquiratur, litibus,
quæ in Camera & judicio feudali Herbipolensi pendent, ex-
tinctis: Richardus Keres, ubi de redemptionis pretio cum Jodoco
Zedvizio convenerit, dimittatur: si Casarea Majestas vel
quivis alius aliquid contra hanc pacificationem suscipere volu-
erit, Episcopus coram quovis judicio Grumbachium socios-
que defendat.* Tam atroci scelere peracto, copiisque post
persolutum stipendium dimissis, in arcem suam Hellingensem
se confert Grumbachius, in qua tamen non diu solido gaudio
fruitus est. Augustissimus enim Cæsar Ferdinandus, re cogni-
ta, publice interesse ratus, ut vis in Imperio coërceatur,
Grumbachium sociosque denuo proscribit, transactionem
cum Herbipolensibus initam rescindit, & ut quieti Germanix

magis adhuc consuleret, Imperii Deputatos Wormatiam convocat. Quod cum comperisset Grumbachius, scripto Apologetico edito impugnare proscriptionem Imperatoris armaque sua defendere conatus est: sed frustra. Sentiebat jam tum conclamatas esse prorsus res suas, nisi potentis in Imperio Principis auxiliis fulcirentur. Clam igitur cum Johannis Friderici, olim Septemviri, liberis agit, ut protectionem sibi commodent, spe proposita, eos in dignitatem ditioresque paternas ope Germanicæ nobilitatis, quam in suas partes pertraxisse gloriabatur, restituendi. Obturavit ad hujus Sirenis cantum aures Johannes Wilhelmus secundo-genitus; sed non idem faciebat Johannes Fridericus natus maximus, credulus nimis, & qui alieno magis quam suo imperio regebatur, Princeps. Is enim Anno 1565. Grumbachium & reliquos perduelles in arcem suam Gothanam recipit, ad id eum impellente Christiano Bruckio Cancellario, homine fastu plus quam humano turgente. Tanto Patrono fretus Grumbachius majora jam moliebatur, & ante omnia id agebat, ut dissidia inter Johannem Fridericum eiusque fratrem, perniciofa consilia detestantem, fereret, quod ipsi eo facilius erat, quod & Patronum suum, vana spe ambitionem ejus lætando, in potestate habebat & nuper demum graves inter utrumque fratrem lites essent exortæ. Nam cum post obitum Johannis Friderici magnanimi inter tres fratres superstites ita convenisset, ut Johannes Fridericus primo decennio solus gubernaret, exacto decennio & Joh. Friderico III. fratre nato minimo eo ipso anno mortuo, Joh. Wilhelmus actionem cum seniore fratre, qui imperandi dulcedine captus abdicare se regimine nolebat, de herciscunda hereditate orditur, quæ tandem interventu Joh. Friderici III. Palatini Electoris, utriusque foceri, sic composita est, ut Joh. Wilhelmus Coburgum & conjuncta Franconiæ oppida, Joh. Fridericus vero Gotham & Thuringiæ partem in posterum teneret. Cum hoc igitur consilium Grumbachio successisset, conjurationem quoque sub Protectoris sui nomine, quo eum sceleris magnitudine devinctum magis haberet, contra Augustum Saxoniam Electorem machinari ausus est. Quæ antequam detegeretur, Maximi-

milianus Imperator Ferdinandi patris, qui Anno 1564. fatis concesserat, in Imperio Successor, dignissimusque tam excelso fastigio Princeps, gravem in Comitibus Augustanis Anno 1566. celebratis consultationem de causa Grumbachiana cum Imperii Statibus instituit: cujus is demum exitus fuit, ut sententia proscriptionis in Grumbachium sociosque lata renovaretur, & ad receptatores etiam extenderetur, prius tamen missa legatione juberetur Joh. Fridericus proscriptos in Cæsaris manus tradere, aut vinctos, ubi ille velit, sistere, additis minis: ni pareat, debita receptatoribus pœna ipsum afficiendum. Insuper idem Imperator per Seinsheimium, Richardum a Kere, nuper a Joh. Wilhelmo e captivitate dimissum, & Pancratium a Rabenstein, Bambergensis & Herbipolensis Ecclesiarum Canonicum, qui transactioni subscripserant, ab omni obligationis vinculo, quo Grumbachianis obstricti erant, liberat. Non diu post patuere insidiæ, Augusto a Grumbachii emissariis sub emendicato Joh. Friderici nomine structæ. Nam quamvis post obitum Mauriti de Electorali dignitate & ablata ditionum parte cum Augusto, tertio Heinrici Saxoniae-Ducis filio, transigisset Joh. Fridericus Senior, eoque mortuo transactionem illam filii ejus habuissent ratam, Grumbachius tamen ita callide Joh. Fridericum fascinare noverat, ut is spe recuperandæ Septemviralis dignitatis in necem agnati consenserit. Impetrato igitur Joh. Friderici consensu, Grumbachius Johannem Bœmum & Philippum Plassium subornat, ut globo Augustum data occasione trajiciant. Sed capti hi & tormentis subjecti crimen ejusque auctorem prodiderunt. Augustus igitur, cum de conjuratione in se inita etiam ex Günthero Schwartzburgico Comite & Christophoro Zetvizio intellexisset, literis agnatum monuit, ut a turbulentis his consiliis desisteret, & declaratos ab Imperatore & Imperio publicæ quietis perturbatores dimitteret. Idem etiam faciunt duo Joh. Friderici Soceri, Fridericus Palatinus & Philippus Hassus: sed inani labore! cum ferociam Joh. Friderici augeret damnum, quod in Pannonia Christiani capto a Turcis Zigetho & Jula arce perpefferant. Nihil igitur vel propinquorum Principum preces obtestationesque, vel Cæsaris minas moratus Joh. Fridericus

ricus, apertius jam bellum moliri cœpit, retardatis, quæ Cæsari contra Turcas decreta erant, auxiliis, & sollicitato per Albertum a Rosenberg (quem spe facta Monasteriorum abolendorum & Bochsbergi restituendi in partes suas pertraxerat Grumbachius) ad causæ suæ defensionem equestri Franconia Ordine: quem tamen Cæsar, misso Legato Seinsheimio, in obsequio retinuit. His injuriis exacerbatus Maximilianus per Ebersteinium Comitem, Fabianum a Schonau & Christophorum Carolovitium Augusto, cui proscriptionis executio ab Imperio demandata erat, mandat, ut celerrime Gothæ exercitum admoveat: quod ille etiam summa assiduitate fecit, media hieme Gothanam urbem arcemque & in ea Grumbachianos, gaudio ob Christianorum cladem exultantes, nihilque minus metuentes, obsidione cingens. Tentarunt quidem aliquando obsessi emissis clam noctu internuntiis cum literis ad Mandesloum auxilia comparare, sed intercepti internuntii pariter & literæ exitium conjuratorum maturarunt. Augustus enim, cum ex literis superba turbidaque Grumbachianorum de abrogando Maximiliano Imperio, de creando Joh. Friderico Septemviro, de emungendis pecunia liberis Civitatibus Episcopisque consilia cognovisset, acrius urgere obsidionem cœpit. Præsidarii ergo milites civesque excitato tumultu Grumbachium & complices comprehendunt & eo adigunt Joh. Fridericum Ducem, ut, civium bonis immunitatibusque salvis, se, urbem & arcem Cæsari sine ulla alia conditione dedat. Quo facto arx Grimmenstein, frustra id deprecante Wilhelmo, solo æquata, conjurati autem variis suppliciis affecti sunt: Grumbachii & Pruckii corpora in 4. partes dissecta: Wilhelmus Steinius, Hieronymus Brandensteinus, & David Baumgartnerus, qui ære alieno oppressus factioni Grumbachianæ se adjunxerat, capite plectebantur: Johannes Bejerus Augusti Electoris in præfectura Schellenbergica Quæstor, qui cum solvendo non esset, ad hostes profugerat, & consilia, de interimendo Electore agitaverat, patibulo affixus est. Eodem etiam supplicio affectus fuit puer quidam necromanticus, quo ad infatuandum Joh. Fridericum usi fuerant factiosi. Ipse Joh. Fridericus Dux, captivus Dreſdam, deinde Viennam, postea

postea Posonium, hinc Neapolin Austriæ urbem & tandem Stiriam abductus est, ubi etiam usque ad mortem suam permansit. Intercessere quidem pro ejus libertate plurimi Germaniæ Principes & Daniæ etiam Rex; sed cum de forma præstandæ cautionis conveniri non posset, nihil aliud obtinuerunt, quam ut liberaliore & honestiore custodia postea habitus fuerit. Ditiones Joh. Friderici Imperator eodem anno in fratrem ejus germanum Joh. Wilhelmum transtulit: qui tamen cum in Comitibus Spirensibus Anno 1570. habitis Electores Principesque Germaniæ pro Joh. Friderici filiis intercederent, sponte, ut erat æquissimus Princeps, iis omnes ditiones paternas restituit. Eodem etiam modo Grumbachii filius opera Seinsheimii paternæ & avitæ bona recuperavit.

C A P V T I I.

Exposuimus hactenus belli, Carolo V. a Mauritio illati, & motuum inde in Imperio exortorum Historiam. Superest nunc, ut paucis etiam, quantum id instituti ratio permittet, nostrum de tumultibus illis, qui quietem Germaniæ tam diu turbaverunt, judicium subjungamus. Quod ut rite fiat, *ἐπεὶ* nostram tribus sectionibus complectemur. In quarum *prima* considerabimus ea, quæ circa justitiam belli a Mauritio suscepti notatu digna occurrunt: in *altera* ea proponemus, quæ circa turbas ab Alberto excitatas in controversiam potissimum venire possunt: in *tertia* denique illas quæstiones pertractabimus, de quibus occasione causæ Grumbachianæ disquiri potest.

S E C T I O I.

Considerans ea, quæ circa justitiam belli, a Mauritio Sociisque contra Carolum V. suscepti notatu digna occurrunt.

VT ordine hac in re procedamus, *primo* quidem in ipsam belli illius justitiam inquiremus; *altero loco* perpendemus, num non in modo bellum gerendi a Mauritio peccatum fuerit; & *tertio* tandem judicium nostrum de illustrioribus, quæ circa

circa transactionem Passaviensem, eamque insecutam pacem Augustanam ventilari possunt, controversis exponemus.

De iustitia
Belli.

Quaestio I.

Circa primum duæ potissimum quaestiones occurrunt: I. *an ulla de causa Statibus Imperii contra Imperatorem arma arripere liceat?* II. *an, si hoc licitum, justas habuerit causas Mauritius inferendi arma Caesari?* Primam quod attinet, ex sanioribus Juris naturalis principiis certum est, non licere regulariter arma contra eum stringere, qui summo cum Imperio Reipublicæ præest. Docet hoc ipsum non modo recta ratio, sed & demonstrant innumera fere S. Scripturæ loca, confirmatque omnium moratiorum gentium consensus. Quamvis enim naturaliter vim vi repellere liceat, pactum tamen, quod inierunt illi, qui in civitates se contulerunt, libertatem hanc sustulit. Eum quippe in finem Reipublicæ constitutæ sunt, ut nihil vi ageretur. Nunc autem si cuivis competeret facultas de actionibus summorum imperantium dijudicandi, & jus resistendi esset promiscuum, (quod omnino fieret, si subditi sese contra eorum injurias defendere possent) evanesceret prorsus omnis imperandi parendique ordo, collabefactaretur universi humani generis quies, nihil denique actum foret ab iis, qui primi civiles societates constituerunt. Verum enimvero hæc de iis tantum intelligenda sunt, qui non externo modo schemate, sed & re ipsa plenam Majestatem possident. Longe alia est eorum conditio, qui parte tantum summæ potestatis gaudent. His enim aliena jura involantibus, quin resisti possit, dubium non est, cum eatenus imperium non habeant. Nec enim tantum concessa sibi potestate abutuntur, verum mutant insuper modum habendi Imperium: quæ duo probe distinguenda esse præter alios etiam monuit Vir summus, *Hugo Grotius*, in aureo de Jure Belli & Pacis opere l. I. c. 4. §. 10. Quod si ergo hæc ad statum Reipublicæ Romano-Germanicæ applicemus, patebit, licite quasdam ob causas arma contra ipsum etiam Imperatorem expedire posse Status Imperii. Sive enim formam Imperii Germanici ex Monarchia & Aristocratia mixtam, sive irregularem statuas, sive etiam Germaniam corpori Rerumpublicarum Achaicarum compares, certum tamen est, plurima esse jura ad Majestatem pertinentia, quæ Impe-

Imperatori soli non competunt. Comprobant hoc ipsum non modo fundamentales Imperii Leges, sed & inveterata multorumque seculorum in Germania consuetudine stabilita, uti loquuntur, observantia. Licebit igitur Statibus Imperatori, aliena jura sibi vindicanti, armis resistere. Aliud tamen dicendum est, si Imperator potestate sibi competente abutatur, quod vel ex iis patet, quæ contra Arnifæum in medium adducit Illustris *Lampadius* in Republ. Rom. Germ. part. 3. c. 2. §. II. Sed satis de priori quæstione dictum!

Ad alteram nobis nunc properandum est, & examinandæ *Quæstio II.* causæ, ob quas Cæsari bellum intulit Mauritius. Illæ ad *tria* potissimum *capita* referri possunt, & relatæ etiam sunt in scripto, quod Mauritius proprio sociorumque nomine sub initium belli publicavit. I. imminutam scil. Germaniæ libertatem. II. oppressam puriorem religionem, ac III. Philippi Hassi captivitatem. *Primum* quot attinet, nemini certe qui vel fugitivis saltem oculis illorum temporum monumenta perlustravit, dubium esse potest, quin id egerit Carolus V. ut & Imperatoriam dignitatem successionis jure Domui suæ inferret & Statuum jura everteret. Quamvis enim *Artic. 28. Capitulationis suæ Vid. Sleid.* promississet, se nullo modo Electorum jura circa electionem *l. 24. p. 433.* debilitaturum subversurumque, prosperis tamen blandientis & *Hortled.* fortunæ successibus elatior factus, clam interventu Sororis *T. 2. l. 5. c. 3.* Mariæ, Pannoniæ olim Reginæ, quam hunc in finem bis ex & *seqq.* Belgio evocavit, cum Ferdinando fratre egit, ut suo in Imperium juri in gratiam Philippi filii renunciaret. Et licet etiam *nono Capitulationis illius articulo* fidem fecisset, quod nihil quicquam ab Imperio alienare velit, Constantiam tamen, liberam Imperii civitatem, spe Helvoticorum auxiliorum ipsius jussu negligentem, ab immediata Imperii subjectione abstraxit. Vt de eo jam nihil dicamus, quod Wirtenbergicum Ducatum fratri Ferdinando concesserit, & Mediolanensem ditionem, ultimi Ducis morte vacuum coronæ Hispanicæ annexuerit. Vid. *Capit. Carol. art. 24. & Hortled.* *T. 1. l. 3. c. 1.* Insuper non modo impositis pro imperio tributis, sed & crebris institutis Comitibus penitus pecunia Germaniam exhaust: in cujus rei signum afferri potest id, quod ex *Mat-*

thai Racebergi, Archiatri olim Saxonici, Chronicis MSCtis refert *Hortled.* T. 2. l. 5. c. 5. *Moguntinum scilicet, cum in Comitibus Ratisbonensibus de Anno 1541. majores sumtus fecisset, quam solvendo esset, sigillum Imperii Granvellanis, Patri & Filio, Vid. Hertius oppignorasse.* Præterea Imperator Statibus potestatem libera de Super. in Comitibus suffragia ferendi vel ademit vel adimere saltem Territ. §. 32. tentavit. Libertatem etiam, qua ex inveterata consuetudine Germani gaudebant, extraneis quoque servitia militaria addicendi, severis edictis sustulit, & in genere ita se post socios Smalcaldici foederis debellatos gessit, quasi non electione, sed victoriæ jure Cæsaream dignitatem acquisivisset. Nulli ergo dubitamus, Mauritiū sociorumque arma vel hanc solum ob causam non licita modo, sed & necessaria pronunciare. Nec est, cur quisquam eo nomine injustitiæ ea accuset, quod ab uno tantum aut altero, ex Imperii Statuum numero, non ab universis aut plerisque Ordinibus fuerint arrepta. Nam & universos Ordines hanc causam fecisse suam, satis ostendunt ea, quæ *Lazarus Svendius*, Vir intimioris apud Carolū V. admissionis, apud *Goldastum de Statut. & Rescript. Imp.* p. 213. teste *Strauchio in Dissertat. exot.* refert. Et si vel maxime plurimi libertatem Germaniæ vindicare neglexissent, reliqui tamen, licet numero pauciores, licite restitissent Cæsari aliquid molienti, quod ipse jure facere prohibebatur, cum eatenus eum pro Cæsare agnoscere minime fuerint obstricti.

Altera belli, de quo agimus, causa est *oppressa religio*. Promiserat quidem Cæsariis Principibus, qui ex Protestantium numero in priori bello ipsius partes sequebantur, liberum religionis exercitium, edicto quoque sub belli initium, uti fieri solet, promulgato, non religionem, nec libertatem, sed Imperii hostes, læsæ Majestatis Cæsareæ reos, perturbatoresque quietis publicæ se petere, invito etiam Pontifice, simulabat. Sed simulabat tantum: confecto enim bello illo suum statim animum prodidit, dum & religionis illam declarationem, quam confici curaverat, quibusvis obtrusit & purioris doctrinæ ministros liberis Imperii civitatibus passim expulit, expulsurus etiam longe plures, nisi Parmense bellum intervenisset. Qua
in

in re peccatum a Carolo fuisse eo minus dubitandum, quocertius est, eum sapius religiosam pacem Protestantibus concessisse. De eo magis ambigi posset: *num ob violatam illam pacem Protestantibus contra Imperatorem insurgere licuerit?*

Qui negativæ sententiæ patrocinantur, has potissimum rationes in medium afferre possunt I. quod Mauritius ipse sociique in scripto, sub belli hujus initium publicato, asserere non fuerint ausi, hanc ob causam bellum esse susceptum. Ita enim illi apud *Hortled. T. 2. l. 5. c. 4. p. m. 1295.* Derowegen wir für Gott und der Welt nicht möchten verdacht werden, ob wir gleich zu abwendunge solcher Bedrängniß des Gewissens mit dem Mund, und auch mit der Faust (so viel Gott gnad verliehe) trachteten, daß wir doch bedacht, dieweil dieselbe sacht fürnemblich Gottes Ehr belange (der wohl wisse, wie sein heiliges Wort gepflanzet, erweitert und erhalten werden solt) so wolten auch wir als die geringsten Gliedmassen Christi uns hierinnen ungern gegen seiner Göttlichen Mayestät vorgreifen, sondern solches seiner Göttlichen Mayestät heimstellen, das selbst wie bißher nach ihrem wohlgefallen weiter zu ordnen und zu führen, mit demüthiger Bitt sein göttlich Mayestät wolte uns und alle andere Christliche Potentaten durch seinen heiligen Geist erleuchten, in dem rechten weg der warheit gnädiglich leiten, und darinn biß an unser end festiglich erhalten. II. huc allegari posset illud Christi præceptum, Petro injungentis, ut gladio non utatur, ne gladio pereat. His III. addi quoque potest, quod cum unicuique summo imperanti competat potestas circa sacra, unicuique etiam competat potestas perspiciendi, ne ob ingruentes in Reipubl. hæreses Respublica detrimenti quid capiat: nec subditorum sit dijudicare, utrum hac in re potestate divinitus concessa abusi fuerint illi, qui summa Majestate gaudent? nec ne? Quæ utut ita se habeant, exinde tamen vel plane nihil concludes, vel illud tantum colliges, non permissum esse subditis ob oppressam puriorem doctrinam arma in eum convertere, qui summa & plena potestate gaudet. Verum longe aliter se res habet in Rep. Romano-Germanica. Quod ut manifestum fiat, necessariam erit rem paulo altius ex Historia repetere. In-

dubitatum prorsus & in confesso apud omnes est, non Franciscos modo ex stirpe Mérovingica Reges, sed Romanos etiam Imperatores antiquis temporibus summa circa sacra potestate gravissos esse, posterioresque sibi vindicasse facultatem non modo Synodos congregandi, constituendique Episcopos, sed & eligendi ipsos Romanos Pontifices, eosque iterum destituendi. Docent hoc tum innumera alia, tum etiam convocatum a Carolo M. Francofurtense Concilium pactumque inter eundem & Hadrianum Papam initum, atque hujus conventionis Othonis I. temporibus facta renovatio. Male equidem hæc Imperatorum auctoritas habuit Pontifices Romanos. Cum igitur simul viderent ægre ferre Italos, quod Cæsareum decus in Germanos translatum fuisset callide hac occasione usi varias in Italia turbas excitaverunt. Acerrime autem hisce Paparum conatibus resistere ab initio Imperatores: Nam & *Otho I.* Berengarium ejusque filium Adalbertum sese pro Italiæ Regibus gerentes compescuit, duosque Episcopos Romanos Johannem XII. & Benedictum V. de Papali solio deturbavit & nepos ejus *Otto III.* Crescentium Consulem Romanum novas res molientem patibulo affixit. Imo sequenti adhuc seculo *Heinricus III.* Papalem dignitatem a Gregorio VI. in Clementem II. transtulit, ejusque etiam filius *Heinricus IV.* eo adegit Nicolaum II. ut hic denuo jura Imperatorum aliquatenus confirmare fuerit coactus. Verum postea sub eodem Imperatore maximopere collabefacta est Imperatoria auctoritas. Famofus enim ille in Historia Hildebrandus (Gregorius VII. dictus) cum Imperator intestinis Germaniæ turbis distineretur, omnibus modis Jura Cæsarium evertere conatus est. Non minus impigre hoc Gregorii in Pontificatu Successores fecerunt, adeo ut coactus demum fuerit *Heinricus V.* jure constituendi Episcopos se abdicare. Primus hic omnium fuit, qui jus hoc Papæ concessit: de Heinrico enim H. tale quid factum fuisse a nullis unquam Historicis memoriæ proditum est. Insequentibus temporibus cum ad schisma in Ecclesia tollendum Basileense Concilium celebraretur, potestas constituendi Episcopos postliminio quasi ad Imperatorem iterum rediit: ejusdemque Concilii occasione Carolus etiam VII. Galliarum Rex nobi-

nobilissimam illam Pragmaticam sanctionem promulgavit, quam Galliae Palladium merito dixeris. Rursus tamen postea *Fridericus III.* (seu uti alii eum appellant, V.) maximopere iterum Pontificum potentiam stabilivit, dum in Concordata illa Nationis Germanicae consensit. Verum ne sic quidem omne prorsus Ecclesiasticum regimen a Germanis in Papam translatum fuit. Nam & Seculares quidam Imperii Status plura ex Ecclesiastica Jurisdictione sibi jam olim sumserat: quod aliquot exemplis probat summus Jctus, *Johannes Nicolaus Hertius* de superior. terr. §. II. Quibus illud etiam addi potest, quod *Heinricus Leo*, Saxoniae Dux, a *Friderico I.* Imperatore acceperit jus Episcopatus suscitandi, Episcopos dandi & confirmandi in omni terra Sclavorum teste *Helmoldo lib. I. c. 8.* Ex hisce, quae paulo fufius haftenus a nobis exposita sunt, satis manifeste patet, licuisse Protestantibus, utpote nec Papae nec Imperatoris circa Jurisdictionem Ecclesiasticam imperium agnoscentibus, vi resistere Imperatori, in ipsorum jura involanti. Quod si enim cuivis e Statibus competit potestas jura sua armis contra ipsum etiam Imperatorem tuendi, licebit etiam iisdem hancce eximiam superioritatis territorialis, qua gaudent, partem armis contra eundem defendere.

Tertia denique & forsan praecipua belli, quod tam feliciter a *Mauritio* confectum fuit, causa est *Philippi Hassi captivitas*, quem *Carolus*, cum supplex ipsum adiisset, carceri mancipavit, & per quinquennium in arcta custodia habuit. Maxima haec res invidia pariter atque opprobrio *Carolum* oneravit, & quidem, si verum fateri volumus, haud sine magna ratione. Indignum enim haud immerito plerisque videbatur, Principem Heroicis virtutibus praeditum & ex Illustrissima atque antiquissima (utpote quae initia sua ad *Carolovingos* usque refert) stirpe prognatum, obtentu cavillatoriae scripturae sub *Hispanorum* militum custodia per totam fere Germaniam ignominiose traductum, in *Belgium* tandem ablegari. Nec est quod ad defendendum hocce Caesaris factum alleges, eum nihil aliud in *Mauritii* gratiam *Hasso* promississe, quam a perpetuo

carcere immunitatem. Subdola enim illa unius literulæ inversio Carolo, maximis rebus gestis illustri Principi minime convenit, nec quicquam etiam pro eo evincit. Quod si enim ipsum etiam naturale jus dicitur, nemini dolum suum prodesse debere, pessime sane illi existimationi Caroli confutunt, qui unam ipsius artem alia fraude excusare conantur. Deceptos enim hac rei a Cæsare non ipsum modo Hassum, sed & intercessores Principes fuisse, quis sanæ mentis negaverit? Philippus certe, ut erat omnis alieni imperii impatiens, nunquam accessurus Cæsarem fuisset, nisi sibi de omnimoda libertate existimasset cautum. Mauritius etiam & Joachimus Brandenburgicus non adeo arcte fidem suam Hassio liberisque ejus obstrinxissent, si tale quicquam fuissent subodorati. His & illud adde axioma, non in civilibus modo Romanorum regulis, sed ipsa etiam naturali æquitate fundatum: *scripturam in dubio contra illum interpretandam, qui ambiguitatis in ea occurrentis auctor est.* Ludovicus quidem Avila in sua de Bello Germanico Historia asserere non dubitat, Hassum propria manu formulam perscripsisse, adeoque injuria ipsum de scriptura vel scriptoris errore conqueri. Sed facile cuivis patet, hoc ut multa alia a mendaci illo Hispano in Cæsaris gratiam esse confictum. Præterquam enim, quod apud omnes alios Historicos altum hac de re est silentium, nunquam enim hoc Hassio, cum tamen plurima adversa scripta ab utraque patre super hac re edita sint, objectum a Cæsareanis fuit. Denique certum potius est, omnes prope pacis conditiones Hassio a Cæsare præscriptas tacite inferre, quod nulla carceris pœna afficiendus sit Hassus. Quid enim I. opus fuisset Hassio clementiam Cæsaris implorare, si captivus nihilominus fuisset detinendus? Quam inepte *deinde* a captivo Principe, ut Cæsaris, pro Reip. salute factis, decretis & Cameræ pareat; ut sumtum in bellum Turcicum conferat; ut nullum fœdus ineat, in quo non Cæsar comprehendatur; ut Cæsari semper per suos fines iter concedat, exigitur. Denique si ulla carceris molestia mulctare Hassum potuit Carolus, absurde profecto, ne quid gravius dicam, pacis conditionibus insertum fuit, Hassum, ni pactis stet, captivum Cæsari a Statibus Provinciæ ipsius

ipsius tradendum. Quid enim quaeso monstri est, Princeps (ut ita loquar) captivandus jam captivus? Certum igitur est, quod Cæsar Hassum captivum detinere jure non potuerit. Sed illud altioris indaginis est; *utrum propterea licite arma in Cæsarem converterit Mauritius?* Posset ut dubitandi ratio allegari, quod Status Imperii Imperatorem ob quodvis promissum non servatum bello aggredi non possint. Quod utut ita sit, nos tamen Mauritio hoc licuisse, asserere non dubitamus vel ex eâ ratione, quod Cæsar ipse, dum Intercessoribus permisit, ut ad arma expedienda, ubi Cæsar fidem datam non servaverit, Hassi liberisque ejus se adstringerent, hancce belli causam approbasse videatur. Neque enim illud quicquam ad rem facit, quod Cæsar Mauritium Joachimumque ab omni obligationis, qua Philippo devincti erant, nexu liberavit. In Cæsaris enim potestate hoc minime situm fuit. Satis hæc-
De modo bel-
lum gerendi.
 nus justitiam armorum Mauriti demonstravimus, sed cum sæpe ejus arma injusta evadant, qui juste ab initio bellum suscepit, quaeri & hic posset: *num non in modo bellum gerendi a Mauritio fuerit peccatum?* Primo itaque videndum, *an li-*
Quæstio I.
cite ille dolis contra Cæsarem fuerit usus? Quod si generosum illum Brasidam apud *Thucyd.* l. 4. audiremus, qui asserere non dubitavit: ἀρχιον εἶναι τοῖς ἐν ἀξιώματι ἀπάτῃ εὐπρεπὲς πλεονεκτῆσαι ἢ βία ἐμφανεί, non possemus non condemnare Mauritium. Ast cum plerisque in belli Duce Vlyssis magis prudentia quam ferox Ajacis fortitudo placeat, haud abs re erit, si, *quinam doli licite contra hostem adhibeantur*, paucis demonstramus. Et quidem licitos esse regulariter in
Grot. de Ju-
re B. & P. l. 3.
c. 1. §. 6. & sq.
 hostem dolos, quivis, qui vel paulisper Juris naturalis fundamenta excutiet, fateri habebit necesse. Dum enim in bello status hominum socialis cessat, cessant etiam officia ex sociali illo statu promanantia. Hæc ipsa tamen a nobis allata ratio ostendit, quod varias regula illa limitationes patiatur. *Primo* namque eos demum non improbandos esse dolos censemus, qui vel in justo bello adhibentur, vel saltem ab eo, qui justum se bellum gerere credit. 2. Eatenus tantum in bello doli locum suum tueri possunt, quatenus illi ad justum belli finem obtinendum tendunt, intentati nimirum peri-

periculi propulsationem, damni illati reparationem, & denique prospectionem de securitate in futurum. 3. Doli, qui circa sermonem committuntur, tum demum licite adhibentur, si in sermone asserente, non vero si in promittente occurrunt. Hæc si ad Hypothesin nostram applicamus, arbitramur asserere nos posse, Mauritium in eo nihil a justitia alienum fecisse, quod missis Oenipontem & ad Tridentinum Concilium Legatis, Theologis suis Norimbergam ablegatis, & suscepto ad Cæsarem itinere, similibusque modis securum hostem suum reddiderit. Nam & in justo bello versabatur Mauritius, & doli, quos adhibebat, erant ad obtinendum belli finem omnino necessarii, nec tertio etiam promissum in se continebant.

Quæstio II.

Altero hic loco illa quæstio examinanda venit: utrum Mauritius sociique pecuniam aliaq; ad belli usus necessaria ab aliis Imperii Statibus jure exigere potuerint. Pro negativa militat, quod plurimi ex illis, quibus onera ea imperata fuerunt, nec socii fuerint nec hostes (de iis enim, qui vel palam vel clam saltem Cæsaris partes fovebant, nullum omnino dubium est) adeoque nec belli nec societatis jure quicquam ab ipsis peti potuerit.

Nos tamen hic iterum affirmativam veriore esse putamus. Primo enim inevitabilis belli necessitas ejusmodi exactiones aliqua ex parte excusat. Deinde bellum illud a Mauritio susceptum in omnium utilitatem vergebat, & reliqui etiam Imperii Status, non minus ac Mauritius obstricti erant ad arma pro patriæ libertate expedienda. Maxime igitur æquitati consonum erat, ut omnes partem ferrent sumtum, in illud bellum necessario impendendorum, cujus commodum ad omnes redundabat. Ipse sane Mauritius & Wilhelmus Hassus in apocha Norimbergensi Reipublicæ data, quam exhibet *Hortleder. T. 2. l. 6. c. 23. §. 8.* hancce exactionis causam his maxime verbis indignant: *Inmassen Sie auch uns zu anzeigung ihres guten willens alsbald baar über achzig tausend Gulden in grober Münz in einer baaren summi haben überreicht und zugezehlt, dafür wir Sie auch mit gutem danck quittiren, in guter zuversicht, da sich die Kriegssachen in die läng solten verziehen, sie würden uns hernacher über etlich Monat weiter mit noch einer zimblichen Steuer nicht lassen,*
in an

in ansehen daß dieser Krieg zu erhaltung ihrer und unseren wahren Christlichen Religion und alten löblichen Freyheit gemeint, da auch dieses Werck nicht fürgenommen wäre, daß dann Sie der verdrukung gleich so wohl als wir zu gewarten gehabt. *Tertia*, quæ circa modum bellum gerendi occurrit, *Quæstio III.*
quæstio est: Vtrum non in eo a fæderatis Germania Principibus fuerit peccatum, quod cum extraneo Rege, Heinrico nimirum II. Gallorum Monarcha, fædus inierint? Pro affirmativa adduci posset I. *Friderici I. Constitutio de pace tuenda titulo 53. libri II. Feudorum inserta: Conventicula quoque* (sic decernit ibi modo nominatus Imperator) *in Civitatibus, omnesque conjurationes & extra, etiam occasione parentela, & inter civitatem & civitatem, & inter personam & personam, sive inter civitatem & personam, modis omnibus fieri prohibemus, & in præteritum factas cassamus, singulis conjuratorum pœna libræ unius auri puniendis.* II. *Textus A.B. cap. 15. ubi Carolus IV. omnes detestandas conspirationes, desuperque inita pacta confederationesque, quas civitates seu personæ cujuscunque dignitatis, conditionis aut status sive inter se sive cum aliis absque auctoritate Dominorum, quorum subditi vel ministeriales, seu in quorum districtu consistunt, eisdem Dominis nominatim non exceptis, vel fecerunt hætenus, vel postea facturi sunt, improbat, damnat, irritasque declarat, iisdem taxat confederationibus & ligis exceptis, quas Principes & civitates ac alii super generali pace Provinciarum atque terrarum inter se firmasse noscuntur.* III. Allegari quoque posset *Constitutio Sigismundi facta in Comitibus Norimbergensibus de Anno 1431. apud Goldast. T. II. Const. p. 104. ubi hæc verba habentur: Auch wollen wir von der egenandten unseren Rüniglichen macht, daß hynfür niemand, wer der sey, einich bündtniß oder eymung machen oder eingehen soll ohne des Rychs wissen, gunst und urlob und willen, pœna in refragatores centum marcarum auri præter illam, quæ in Pfalburgeros statuta est, ordinata.* IV. Denique his addi quoque posset *Constitutio Friderici III. quæ his verbis in Reformatione de Anno 1441. art. 21. apud Goldast. in den Reichssakungen continetur: Es soll im gantzen Römischen Reich fürbaßhin kein bündtnuß, vereymigung oder einige verschreibung auffgerichtet, auch*

F
die

Vid. Hert. de super. territ.

die alten abgethan werden. Nos tamen his non obstantibus arbitramur, ne hac quidem in re quicquam a Mauritio Sociisque fuisset peccatum. Ratio decisionis nostræ se fundat potissimum in textu der Handhabung des Landfriedens zu Worms Anno 1495. auffgerichtet. Vbi hæc verba occurrunt: Auch sollen wir und unser lieber Sohn Erzhertzog Philipps, auch unsere Churfürsten, Fürsten, und Stände des Reichs ohn wissen und willen jährlicher Versammlung keinen Krieg oder vñhd noch enig bündniß oder eingang mit frembden Nationen oder gewalten machen, die dem Reich zum schaden, nachtheil oder zumwieder seyn möchten. Vnde patet, ea tantum fœdera ad annua Comitia fuisse referenda, quæ detrimento Imperio esse poterant. Quod ipsum etiam consuetudini in Germania a multis jam retro seculis receptæ apprimè convenit. Innumera enim passim exempla prostant, quæ Jus fœderum, tum inter se tum cum exteris pangendorum, Statibus exercitum fuisse aperte satis demonstrant. Ad argumenta in contrarium allata non adeo difficilis est responsio. Constitutiones enim illæ Imperatoriæ vel de iis confœderationibus tantum loquebantur, quæ in fraudem pacis publicæ a Statibus inieebantur, Vid. Illustris Dattius in eximio de Pace publica opere l. 1. c. 14. adeoque fœdera pro salute & libertate Germaniæ facta non prohibebant, vel in usu nunquam aut non diu fuerunt (uti hoc de Friderici III. Constitutione docet Limneus l. 4. §. P. c. 8. n. 16.) vel denique per posteriorem Maximiliani Legem fuerunt abrogatæ. Posset hic ultimo etiam loco circa modum bellum gerendi in disquisitionem venire, utrum Metim, Tullum, Virodunumque Christianissimo Galliarum Regi Mauritius sociique oppignoraverint, & num oppignoratio illa valere potuerit? Sed cum controversia hæc per Instrum. Pac. Cesar. Gall. §. 70. plane sit composita, nos ei immorari nolumus. Convertimus nos potius ad examen illarum quæstionum, quæ occasione Passaviensis Transactionis, & tribus annis postea insecutæ, Augustanæ pacis oriri possunt. Quarum prima est, annon justo duriores a Carolo conditiones exegerint Mauritius sociique? Nam quamvis strictum belli jus infinitam licentiam contra hostem grassandi

De eventu
belli.

Quæstio I.

sandi concedat, humanitatis tamen & naturalis æquitatis ratio certis terminis licentiam istam includit. Vide diffusius hoc explicantes *Grot. de Jur. Bell. & Pac. l. 3. c. 1. & c. 11. & seqq. Pufendorff. de J. N. & G. l. 8. c. 6. §. 7.* Ad id enim, ut justum bellum sit, requiritur, ut quis non plura ab hoste exigat, quam quæ ad suum sociorumque jus consequendum vel directe vel indirecte necessaria sunt. Quam humanitatis Legem a confœderatis Germaniæ Principibus observatam fuisse eo minus dubium est, quo certius, eos nihil a Cæsare postulasse, quam quæ vel ad stabiliendam Germaniæ libertatem, vel conservationem purioris doctrinæ, vel Hassi denique liberationem tendebant. Imo ne quidem sumtuum nomine, quos juste a Carolo, qui bello causam dederat, repetere potuissent, quicquam exegerunt. Tantum sane abest, duriores pacis conditiones a sociis Principibus præscriptas fuisse, ut potius multi censuerint, initioribus eos, quam par erat, Legibus cum Cæsare transigisse, & in eo quoque peccasse, quod nullam fere vel Christianissimi Galliarum Regis vel etiam Alberti habuerint rationem. Vnde altera quæstio subnascitur: *Vtrum salvo* Quæstio II.
fœdere licuerit Mauritio Hassioque pacem cum Cæsare in re sine antecedente Regis aut Alberti Brandenburgici consensu? Belcarius, insignis rerum Gallicarum Scriptor, non dubitat hanc ipsam ob causam ingratitude accusare eos confœderatos Imperii Principes, qui in transactionem Passaviensem consenserunt, quod cum maxima exercitus ipsorum pars a Galliæ Rege stipendia accepisset, tam parvam tamen illius habuerint rationem. Nam quamvis vi fœderis in primi trimestris stipendia Rex ducenta quadraginta florenorum millia, & in sequentes singulos menses sexaginta millia dependisset confœderatis, nihil tamen aliud in transactione de eo dictum fuit, quam quod controversias, quas cum Cæsare habeat, Mauritio exponere possit, ut hic eas ad Cæsarem referat. Hinc etiam alibi idem auctor ita de Mauritio sociisque conqueritur: *Speciosa erat illorum oratio: ceterum de Landgravii duntaxat libertate certabant, de re communi non multum laborabant, uti fœdere, quod cum Ferdinando Rege, deinde cum Cæsare fecerunt, satis declararunt; neque datam Gallo*
F 2fidem

Quaestio III.

fidem servarunt, cui, Cesare repulso, se in Italiam cum exercitu transituros promiserant; at paucis post mensibus bonam militum suorum partem Caesaris stipendium adversus Gallum sequi permiserunt. Et sane diffiteri non possumus, haud absque ratione hac in re a Belcario Mauritiū fidem fuisse desideratam. Nam cum inter alias foederis leges etiam hæc esset: ut socii Principes nullas inducias aut pacem cum Cesare facere possint, inscio aut non consentiente Rege, illi tamen cum Carolo, invito etiam multumque reclamante Fressano, Regis Oratore, qui aureos ante montes Heinricho de Germanorum constantia pollicitus erat, transfugerunt. Admiserunt quidem iidem ad Passaviensem etiam tractationem illum, quem modo diximus, Regis Legatum, sed eum tantum in finem, ut ostentatione ejus majorem imparato Cesari metum incuterent, ipsumque Legatum non integra, sed speciosa consiliorum suorum communicatione magis fallerent. Quæ utut ita sint, ex altera tamen etiam parte non desunt rationes, quibus properata pax, si non defendi, excusari tamen aliquatenus potest. Nam ut de eo jam nihil dicamus, quod forsā suspicionem Mauritio injeecerint occupatæ & ab Imperio avulsæ tres illæ Lotharingæ civitates, necessitatem prope ei, ut in pacem consentiret, attulit periculum, quod captivo alias Hassio imminerebat. Ipse profecto Christianissimus Galliarum Monarcha Henricus II. rationem hanc haud vanam esse agnovit, dum obsides, quos a Mauritio sociisque acceperat, iisdem reddidit. Albertum Brandenburgicum quod attinet, jam supra quidem diximus, atrociam eum ob acceleratam pacem convitia in Mauritium effudisse, sed simul etiam innuimus, eundem toto belli tempore sibi magis quam sociis belligerasse, & maxima insuper invidia sociorum arma onerasse eo, quod plurimum ditiones, quibus ipse privatim infensus erat, incendiis rapinisque deformarit. Cum igitur ipse primus foederis Leges non observaverit, jure de Mauritio, quod commoda ipsius neglexerit, conqueri non potuit. Tertia, quæ circa belli eventum ventilari meretur, quaestio est: num valida sit pax religiosa in Transactione Passaviensi & Augustanis Comitibus Protestantibus concessa? Non defuerunt superiori secu-

seculo in Germania publicæ quietis osiores, qui pacem illam, ut impiam, irritam nullamque, contra ipsorum cordatiorum Pontificiorum sententiam, impugnare ausi fuere. Inter illos *Ostermannus* quidam eo impudentis proterviæ processit, ut asserere non dubitaverit, vel eam ob causam nec Passavien- sem Transactionem, nec Augustanum decretum Protestantes quicquam juvare, quod simulate tantum omnia a Ferdinando, Romanorum Rege, fuerint concessa. Satis quidem cuivis, qui vel parum salis habet, manifestum est, Ostermannum, cum hæc scriberet, imperitiâ suam prodidisse; non tamen abs re prorsus erit, paucis eum refellere. Primo enim, quo quæso fundamento, quo auctore hæc asseruntur? Non credent pro- fecto hoc de Ferdinando, qui elogium ejus tam apud alios, tum imprimis apud Busbequium, ipsius ad Portam Ottoman- nicam Legatum, epist. 3. legent. Parum certe existimationi optimi Principis consulunt, qui cum Ostermanno sentiunt, dum eum in illorum censum referre haud verentur, qui cum Lacedæmoniorum Lysandro pueros astragalis, viros juramen- tis decipiendos autumant. Et si vel maxime ponamus, do- lose hanc pacem a Ferdinando concessam, quis quæso tam im- pudens est, ut affirmare non erubescat, quæ quis, cum con- cederet, servare in animo non habuit, nec servanda etiam esse. Quid enim quæso, si hæc Ostermanniana Philosophandi ratio valeret, fieret totius humani generis quieti? quid fidei? qua Respublicas omnes contineri, quamque sanctissimum huma- ni pectoris bonum esse ipsi etiam Gentiles agnoverunt, Sed relinquamus Ostermannum & ad examinandas speciosiores aliorum, ut *Burckardi, Dillingensium & Ernesti de Eusebiis* rationes nos convertamus. Hi ex eo *primum* fundamento validitatem pacis religiosæ evertere conantur, quod vi metu- que injusto, per Mauritiî scilicet arma, sit extorta. Nam cum ipsa naturalis ratio dictitet, neminem injuria jus consequi posse, absurdum sane foret statuere velle, quempiam ad ea servanda teneri, ad quæ promittenda injusta vi adactus fuit. Deinde ad suam sententiam stabiliendam quoque allegant, quod Cæsar & Status Catholici talem conventionem cum hæreticis inire non potuerint. Cæsar enim, & Episcopo-

Cicero l. 2. de

Offic. c. 24.

Seneca ep. 88.

rum etiam juramento repugnare ajunt, hæreses, ad quas extirpandas sese obstrinxerunt, concessa pace in Republica tolerare atque fovere. Insuper solius Pontificis esse dicunt concedere, ut bona Ecclesiis semel dicata in profanos usus iterum convertantur; multo minus igitur Cæsarem statusque Catholicos ea in hæreticos transferre potuisse. *Tertio* quoque ad intentionem suam fundandam adducunt, quod (cum per Transactionem Passaviensem, in qua Augustana pax se fundet, eo usque tantum Protestantibus religiosa pax concessa sit, donec per liberum, pium, Christianum Concilium controversiæ & dissidia, circa doctrinam Evangelii orta, terminata fuerint) tota illa transactio per Tridentinum Concilium sit abolita. Nos tamen his omnibus non permovemur, ut ipsorum opinioni subscribamus. Nam *primum* illorum fundamentum quod attinet, supra jam a nobis demonstratum fuit, non fuisse injusta arma, quæ contra Cæsarem strinxit Mauritius. Nec generaliter etiam verum est, omnia promissa vi injusta extorta invalida esse: hoc enim in bello nequaquam procedit. Quod si enim fidem injusto etiam aggressori datam migrare liceret, perpetuis turbis humanum genus involveretur, & nullus bellorum exitus, nec malorum in orbe finis esset, cum gentes nullum in hac terra judicem agnoscant, qui dijudicare queat, cujus arma justa fuerint. Et, quamvis is, qui injustam alteri vim infert, socialem inter homines statum rumpat, atque adeo alterum liberet ab obligatione, qua antea ad ea humanitatis officia, quæ ex socialitate profluunt, præstanda obstrictus erat; dum tamen cum injusto aggressore alter paciscitur, cessat hostilis status & pristina obligatio reddit. *Ad alterum illorum fundamentum* regerimus falsum esse, quod Imperatori Statibusque Catholicis pacem Protestantibus concedere non licuerit. Nam si vel maxime concederetur, Protestantium doctrinam hæresin esse (quod vero ut falsam Hypothesin rejicimus) tamen ne sic quidem quicquam pacis religiosæ validitati detraheretur. Ex sanioribus enim Politices principiis constat, posse eum, qui summam in Republ. Majestatem possidet, citra peccatum pravas doctrinas, ubi id salus Reipublicæ exigit, tolerare, & bona etiam Ecclesiastica, eadem Reipubl.

publ. necessitate id suadente, in alios usus transferre. Nec quicquam huic rei obstat, quod Imperator in primo Capitulationis articulo sese ad defensionem sedis Romanæ & promotionem Catholicæ doctrinæ juramento obstrinxerit. Nam ut taceamus, ita Legem illam intelligendam esse, *si non aliud Reipubl. utilitas suadeat*, remissum juramentum illud fuit ab iis ipsis, qui id antea exegerunt. Nec est quod instes, non Imperatori & Statibus, sed Papæ in Germania potestatem circa sacra competere. Falsum enim est, omne plane Ecclesiasticum regimen per Concordata illa nationis Germanicæ in Papam translatum fuisse; & si vel maxime translatum fuisset, non potuisset tamen Papa potestatem illam sibi vindicare, cum non omnium Imperii Statuum consensu Concordata illa confirmata fuerint; & Sacræ insuper Scripturæ, quæ Clericos in jura Majestatis involare vetat, eadem repugnent. Quod ipsum etiam Maximus, qui hodie regnat, Galliarum Monarcha, Dominus noster clementissimus, suo calculo confirmavit, dum in Constitutione quadam, hac de re superiori seculo promulgata, testatus est, non posse jus, quod circa Sacra Majestati competit, ulla ratione vel alienari vel præscribi. Ad *tertiam* ipsorum rationem respondemus, Tridentinum Concilium ita comparatum minime fuisse, uti comparatum esse debebat illud, quod paci religiosæ præjudicium afferre potuisset. Demonstrarunt hoc jam dudum duo summi Viri *Martinus Chemnitius*, Brunovicensis Ecclesiæ Minister, & *Petrus Suavis* (seu potius *Paulus Sarpius* Venetus) ut quicquam illorum rationibus addere velle nihil aliud sit, quam Iliadem post Homerum scribere. Ultimo denique etiam loco, circa *Quæstio IV.* religiosam pacem sub incudem vocari meretur *illa* tantis animorum motibus in Augustanis Comitibus agitata *controversia de Reservato Ecclesiastico*, quod ex eo tempore omnium fere excitatarum in Germania turbarum vel pars vel causa fuit. Cum enim pro more in consultationibus publicis recepto ad singula Ordinum Collegia de religiosa Protestantibus pace concedenda relatum esset, Electorale quidem Collegium in generalem pacis formulam consensit, Principale vero, in quo Episcopi prævalebant, restringendam esse generali-

ralitatem illam ad seculares Principes censuit, nec permit-
tendam Ecclesiasticis potestatem sacra mutandi. Acerrime
hanc limitationem impugnarunt Augustanæ Confessionis
Status; sed cum nec Catholici quicquam de priore suo rigore
remitterent, res tandem, ut fieri solet, ad eum delata est, qui
Cæsaris nomine Comitibus præerat, Ferdinandum scilicet Ro-
manorum Regem, siquam forsan ipse tanti dissidii componendi
rationem invenire posset. Ille vero cum conciliationem fru-
stra tentasset, vocatis ad se delectis ordinum Legatis persuasit,
ut, cum ipsi Status inter se hac de re convenire non possint,
rem totam Cæsari ex plenitudine potestatis Cæsareæ definien-
dam permitterent: quod & illi, qui Augustanæ Confessionis
addicti erant, sub certis conditionibus fecerunt; sed cum postea
in nova pacis formula, a Ferdinando composita, parum tem-
peramenti huic controversiæ adhibitum esset, Protestantium
Statuum Legati professi sunt, se assentiri minime posse, ut
articulus ille de Reservato Ecclesiastico paci inseratur.
Postea etiam, cum dominorum suorum sententiam per lite-
ras exquisivissent Legati, edito libello dissensum suum circa
illud caput iterum declararunt. Verum hisce non obstan-
tibus, articulus ille paci insertus fuit. Quæ res variis postea
querelis & turbis in Imperio ansam dedit. Insequentibus enim
Comitiis sæpius questi hac de re sunt Protestantes quod maxi-
mum præjudicium & opprobrium religioni suæ afferat, ipsique
salva conscientia in articulum istum consentire neutiquam pos-
sint. Cumque postea Gebhardus Truchsessus, ducta Agnete
Mansfeldica, reformationem in Archiepiscopatu Colonien-
si moliretur, & contra eum Ernestus Bojarus (qui jam Frisingen-
sem, Hildesheimensem & Leodiensem Episcopatus possidebat)
in Archiepiscopum electus esset, Johannes quidem Casimirus
Palatinus defensionem Gebhardi suscepit, sed infelici eventu!
Fratris enim morte, & intempestiva quorundam Lutherano-
rum æmulatione coactus fuit Gebhardum adversarii (qui non
propriis modo viribus validus erat, sed & fratris Ferdinandi
& Hispanicis copiis adjuvabatur) potentiae imparem desere-
re. Nec dum satis! Insequenti namque tempore multo etiam
graviores Reservatum hoc excitavit motus. Fundamentum
enim

etiam erat infausti illius Edicti a Ferdinando II. de restituendis Ecclesiasticis bonis promulgati, quod haud immerito faciem tubamque intestini illius in Germania belli, quod Westphalica tandem pace compositum fuit, appellaveris. Tandem controversia hæc in Instrumento Pacis hoc modo decisa est, ut in posterum quidem Reservatum Ecclesiasticum valeret, ita tamen ut ad Protestantes etiam religionem mutantes extendere-
tur; bona autem Ecclesiastica in eo statu permanerent in quo fuerunt primo Januarii die Anno 1624. Patet ex his, hodie quidem controversiam hanc omni dubio carere; quæri tamen haud inutiliter posse: *num ante Instrumentum Pacis Osnabrugensis articulus ille 18. Pacis Augustanae vim generalis in Germania Legis obtinuerit?* Pro affirmativa facit, quod toti Recessui subscripserint Protestantium etiam Statuum Legati, nulla plane protestatione interposita; quod solennes Ferdinando gratias ob navatam in conciliatione pacis operam egerint, quodque denique rem omnem Ferdinando decidendam permiserint. Et videri sane posset, haud leviter in eo a Protestantium Statuum Legatis peccatum fuisse, quod contra Dominorum suorum mandatum nullam protestationem interposuerint; sed etiam si hoc concederetur, exinde tamen non sequi putamus, quod articulus ille vim generalis in Imperio Legis habuerit. Hoc enim si esset, Ferdinandus in decidenda hac controversia vel iudicis vel arbitri vicibus functus fuisset. Iudex esse non poterat, tum quia alias quoque Imperatori soli Legislatoria potestas in Germania non competit, tum etiam quia expresse in Transactione Passaviensi antea constitutum erat, ut in causa religionis id demum firmum ratumque esset, quod communi Ordinum consensu & interveniente Cæsaris auctoritate decretum fuerit. Nec arbiter quoque erat, quia Protestantes in ipsum non aliter nisi sub certis conditionibus compromiserunt: quibus non satisfactum fuisse, tum ex dissensu statim post declarato, tum etiam ex instructione Legatis data de interponenda protestatione manifestum est. Sed satis a nobis de bello, quod Mauritius contra Carolum V. suscepit, dictum est! Possemus quidem plures adhuc, occasione inprimis religiosæ pacis, controversias in medium asferre; sed cum Dissertationis Academicæ

micæ limites id non permittant, ad alteram iudicii nostri iuridici partem progredimur.

S E C T I O II.

*Enlarging Juridicam de turbis Albertinis
continens.*

Quæstio I.

Q Vatuor hic potissimum considerata occurrunt I. *An valida sint pacta, quæ Bambergensis Herbipolensisque Episcopi cum Alberto inierunt?* II. *An justa fuerint arma, quæ eidem tum Ferdinandus, Romanorum Rex, tum Mauritius etiam Henricusque Brunsvicensis atque Philippus Hassiæ Landgravius & civitas Norimberga intulerunt?* III. *An jure in Camera proscribi Albertus potuerit?* & IV. denique, *an equitati consonum sit iudicium, quo Ferdinandus Confœderatos Status ad refundenda damna, Culmbacensi ditione illata, condemnavit?* Primum quod attinet, innuimus jam supra, quod cum Albertus ex tractatione Linciensi auguraretur, rem ad pacem spectare, ipse aliquot militum millibus stipatus non modo Wolffgangi, Teutonici Ordinis Magistri, Norimbergen- siumque ditionibus incendiis & vastationibus grave damnum dederit; sed & Bambergensem Herbipolensemque Præsu- les ad duras conditiones adegerit. Nam ab illo ad viginti circiter Præfecturas & octuaginta florenorum millia extorsit; hunc vero ducentis & viginti millibus emunxit, atque insu- per id quoque ab eo expressit, ut æs suum alienum, adtre- centa quinquaginta florenorum millia excurrens, in se susci- peret, renuntiaretque juri Protectionis, quod Herbipolensi Ecclesiæ in Monasterio *Ebrach* compete- bat. Vid. *Hortled. T. 2. l. 6. c. 2.* Acerrime ex eo tempore de conventionum ha- rum validitate inter partes disceptatum fuit. Albertus qui- dem pro ea adstruenda has potissimum rationes, uti ex Actis, quæ *Hortlederus T. 2. l. 6.* exhibet, manifestum est, in me- dium adduxit. *Primo* licuisse sibi hæc & majora adhuc a Wigando Bambergensi exigere, quod ille nullo modo arma a Confœderatis pro Germaniæ libertate sumpta adjuverit, sed Cæsaris potius partes clam fuerit secutus. Nec minus juste

sc

se ad paciscendum adegisse Melchiorem Herbipolensium Præfulem, quod ille, quamvis se inscio cum Mauritio Hassloque transegerit, variis tamen modis hostilem animum erga se ditionisque suæ homines exeruerit. *Secundo*, etiamsi vi extorta fuerint illa pacta, inter omnes tamen constare, belli tempore id armorum jure licere, hostemque ad ea etiam servanda teneri, ad quæ promittenda armis compulsus fuit. *Tertio*, conditiones illas, in quas uterque Episcopus consenserint, minime duras esse, quod ipse utrique maxima servitia intuitu illarum præstiterit, ditiones illorum ab omni militari injuria protegendo. *Quarto* præfecturas illas jam antea ad Majorum suorum ditiones spectasse, nec ullum ex iis translatis præjudicium vel Imperio vel Ecclesiæ creari, cum maxima Ecclesiasticorum reddituum pars non in pios usus convertatur, sed ad alendos canes, venatores ac scorta adhibeatur. Nec prohiberi *quinto*, Episcopos consensu Capituli res Ecclesiæ alienare, inprimis ubi alienatio in Ecclesiæ utilitatem cedit. Vid. *c. sine exceptione § 2. quest. 2. c. 12. c. 1. X. de his, quæ fiunt a Prælato sine consensu Capituli*. Rescissionem *sexto* transactionum illarum a Cæsare ad intempestivam unius partis petitionem sub- & obreptitie fuisse obtentam, adeoque ipso jure nullam invalidamque prorsus esse. Idem quoque *septimo* de crebris, quæ a Camera emanarunt, esse mandatis dicendum. *Octavo* denique Cæsarem, de totius rei serie informatum, tempore Metensis obsidionis omnia, quæcunque inter se & Episcopos fuerint acta, ratihabuisse. Episcopi vero vicissim in contrarium has rationes allegabant. *Primo* injusta vi se fuisse coactos iniquis adeo conditionibus pacem redimere. Nam cum in ditiones suas incendiis, populationibus, militaribusque rapinis debaccharetur Albertus, se in duras adeo pacis Leges consensisse, ut imminens alioquin procul dubio exitium a suis Ecclesiis averruncarent. Nec ullo etiam modo Alberti injuriam provocasse, imo eo potius summa semper cura al-laborasse, ut pacifice sibi cum eo vivere liceret. *Secundo* prohiberi se Sacris Canonibus, quicquam de immobilibus Ecclesiæ bonis aut illarum juribus vel pretiosis mobilibus sub quocunque prætextu sine Capituli consensu & speciali Papæ licen-

tia alienare: imo Pontificum Constitutionibus omnes contra-
 ctus (quos de ejusmodi alienationibus celebrari contigerit)
 etiam juramenti, poenæ vel alterius cujuslibet firmitatis adje-
 ctione vallatos irritos declarari, ut ne jus aliquod tribuant,
 nec præscriptionem etiam operentur. Vid. *cap. 2. de rebus
 Ecclesiæ non alien. in 6to, & extrav. ambitiosæ eodem*. Non
 posse *tertio* a se pacta illa impleri, nisi cum maximo & to-
 tius Imperii & Ecclesiarum sibi commissarum præjudicio
 damnove. *Quarto* pacta illa non a Camera modo, sed &
 a Cæsare plus una vice esse rescissa. Imperatorem etiam li-
 teris Bruxellæ datis satis declarasse, quod sibi conatus Alberti
 displiceant. Non potuisse *quinto* Carolum ratihabere eas
 transactiones, quas Ipse antea annullasset. *Denique* Alber-
 tum in Heidelbergensi & Francofurtano conventibus nullum
 locum æquis conditionibus, ad quas se paratos ostenderint,
 reliquisse. Nostrium quidem non est tantas componere lites!
 Quod si tamen ea, quæ sentimus, profiteri licet, arbitramur
 iniquas invalidasque fuisse conditiones, quas ab Episcopis
 extorsit Albertus. Ex tota enim, quam secutus ipse est,
 bellum gerendi ratione satis apparuit, eum sibi, non sociis
 bellum gessisse, neque tam pro conservanda puriori doctrina,
 tuendæ Germaniæ libertate sumpsisse arma, quam ut loculos
 suos impleret, & grande æs alienum, quod contraxerat,
 dissolveret. Quamvis itaque supra dixerimus, licuisse Mauritio
 sociisque pecuniam aliæque ad belli usus necessaria a reliquis
 Germaniæ statibus, illis etiam, qui nec socios se nec hostes pro-
 fitebantur, exigere, id tamen tum deum locum habet, ubi bel-
 lum in omnium utilitatem redundat: quod ipsum de Alberti
 armis asserere non audemus. Simulavit quidem ipse, sociorum
 se hæc nomine agere; sed hi satis ipso opere ostenderunt, ab
 Alberto hæc contra voluntatem suam patrari. Insuper Her-
 bipolensis cum Mauritio Hassoque jam antea transfugerat:
 & licet idem de Bambergensi dici nequeat, Albertus tamen
 ab eo nec tam enorme quid exigere, nec quod exegit, solus
 retinere potuit. Aliter, tamen de re tota dijudicarem, si
 probari posset, quod Albertus affirmavit, Præsules istos Ipsi
 priores bellum intulisse. Illud interim certum est, nihil ini-
 qui

qui postulasse Albertum, dum a Cæsare, ut omni modo causam suam adjuvaret, petiit. Eo ipso enim, quod Alberti cum Episcopis pacta ratihabuit Cæsar, obligasse se censetur, quod efficere velit, ut Episcopi conventa servant. Quod cum ipse invidiam veritus non fecerit, Alberto ad damnum inde emergens lucrumque cessans præstandum obstrictum ipsum fuisse arbitramur. Sane hanc fuisse utriusque contrahentium mentem, tum ex eo apparet, quod Albertus pactorum illorum confirmationem propterea a Carolo exegerit, quia Episcopi antea simulaverant, se ob Cæsaris mandata pacta implere non posse, tum ex eo etiam, quod in Francofurtensi Conventu ipse Cæsar fuerit professus, teste *Sleidano l. 24. circa finem: se, si felicem sibi Deus eventum ad Metim dedisset, alia ratione fuisse satisfacturum Alberto.* Neque hic cum Jure Civili Romano anxie distinguendum existimamus, num Cæsar Episcopos conventiones impleturos promiserit, an vero, *se affecturum ut pactis illi starent*, sponderit. Hancce enim subtilitatem, ex Juris Romani apicibus profluentem, & Teutonicum & naturale jus respuit. *Altero loco circa turbas* Quæstio I
in Imperio ab Alberto excitatas quæritur: *Num jure pro Bambergensis & Herbipolensis defensione arma sumserint Ferdinandus Rex Romanorum, Mauritius Saxo, Henricus Dux Brunsvicensis, Philippus Hassus atque Civitas Norimberga.* Dubitari hac de re posset maxime ex ea ratione, quod neminem ex his antea læserit Albertus. Nam cum in Saxoniæ bellum transferret, pacate & sine injuria per Mauritiæ ditionem transiit; & licet *Henrici Brunsvicensis* territorio grave damnum dederit, factum tamen id est tum demum, cum jam antea Henricus haud spernenda Episcopis, Philippo filio duce, auxilia submisisset. Nec *Norimbergenses* etiam jure de Alberto conqueri potuisse videntur, quia de damnis antea ditione suæ allatis cum Alberto transfugerant, & ipse Albertus per Metensem Conventionem ante actorum veniam a Cæsare obtinuerat. Fœderati autem pro armorum suorum defensione itidem varias rationes adduxerunt. Ex vel universos concernunt, vel singulos. *Pro universis militat Ordinatio pacis profana Anno 1521. facta:* ubi expresse sancitur, quod

omnes Imperii Status auxilia ei præstare teneantur, qui contra pacem publicam armis petitur. Ita enim *articulo 20. paragraphus 3. ejus Ordinationis* decernit: Und ob jemand, wer der oder die wären, niemands ausgenommen, der darwieder (pacem scil. profanam) zu handeln oder zu thun fürnehme in einigem weg, wieder den oder dieselben wollen wir einander getreuliche Hülff, Rath und Beystand thun, und dieselben nicht verlassen. Violasse autem Albertum pacem profanam exinde patet, quia publicam in Imperio tranquillitatem turbavit, dum id, quod sibi deberi existimabat, non jure sed vi repetiit. Huic fundamento *Ferdinandus, Mauritius Hassusque* adjungere illud quoque possunt, quod nuper demum sese in Passaviensi Transactione ad arma contra quietis publicæ perturbatores expedienda obstrinxerint. Vid. *Transact. Passav. art. 32. & 33.* Præterea severis quoque a Camera mandatis Mauritio, Hassio atque Norimbergæ injungebatur, ut suppetias Episcopis ferrent. Vide literas Cameræ Imperialis Spiræ exaratas die 17. Februar. Anno 1553. *apud Hortled. T. 2. de B. G. l. 6. c. 1. & alias die 2. Maj. ejusdem anni datas apud eundem T. 2. l. 6. c. 5.* Seorsum *Ferdinandus* has suscepti a se bellirationes allegabat: *Primo*, quod, quamvis ut Vassallus Bohemiæ regno sit devinctus Albertus, tamen non solum in illius regni fines excurrerit, sed & feuda Norimbergenfibus jamdudum a regno Bohemiæ pacto concessa graviter afflixerit. *Secundo*, quod copias illas, quas ad ditionum illarum defensionem citra ullius injuriam Norimbergenfibus ipse submiserat, interceptas armisque spoliatas domum redire compulerit. *Tertio* denique, quod perduelles aliquot & a se proscriptos foveat, verbaque in Regem atque Bohemos jactet plena minarum. Non minores de Alberto querelas *Mauritius* movit: I. quod copias, quas in Hungariam duxerit, detrahare sibi fuerit conatus. II. quod contumeliosa in se verba ob factam Passaviensem transactionem effuderit. III. quod, cum ipse in Hungaria esset, perniciofa contra se consilia agitaverit apud Mansfeldicum exercitum, qui tum in Brunsvicensi agro erat. IV. quod, cum Cæsari esset reconciliatus, probrosas aculeatasque voces in se suamque Provin-

ciam emiserit. V. quod, cum in Saxoniam bellum transferret Albertus, transitum per suas fratrisque Augusti fines absque ulla denuntiatione contra vetustum, in Germania receptum, morem sibi sumserit, & haud leve suo territorio damnum dederit. VI. quod aliquot Erfurtensis civitatis, quæ tutela sua contineretur, vicos diripuerit, cum per Thuringiam exercitum duceret. VII. denique, quod a Magdeburgensibus, Halberstadiensibus, Northusiis itidem Mulhufiisque magnam pecuniæ summam exegerit aliisque modis hostilem erga se animum satis declaraverit. Nec deerant etiam *Heinrico Brunsvicensi* fundamenta, quibus armorum suorum iustitiam assereret: I. quod ipse instinctu Alberti omni prope ditione a Wolrado Mansfeldico exutus fuerit. II. quod in exitum suum turbulenta cum Erico Brunsvicensi & suæ ditionis Nobilitate consilia agitaverit. *Philippus Hassus* antiquum confraternitatis pactum, quo Mauritio esset devinctus, & criminationes, quibus apud Carolum se proscidisset Albertus, armis obtendebat. *Norimbergenses* fœdus cum Episcopis initum his rationibus tuebantur: I. quod maximis claudibus damnisque sua dîtio ab Alberto præter fas affecta fuerit. II. quod Albertus in suam perniciem cum aliis consilia agitaverit. III. quod ipsi ut Franconici circuli membrum fuerint obstricti Episcoporum defensionem in se suscipere. Vid. *R. J. de Anno 1512. §. 9. desgleichen sollen & Ordin. des Landfriedens art. 3. §. 4. ob aber zu frischer that. & Constit. in Comit. Norimberg. 1522. factam art. 8. und ob jemand.* Quodsi nobis nostram hac de re sententiam aperire licet, existimamus, plerasque ex his rationibus, quas armis suis fœderati obtendebant, prætextus tantum fuisse. Constat sane Ferdinandum, Mauritium Hassumque ad sumenda contra Albertum arma id præcipue impulisse, quod crederent, ipsum cum Gravellano communicasse consilia de Germanico Imperio in Philippum Caroli filium transferendo. Mauritium sane, ut hoc impediret, cum Gallo denuo contulisse & *Belcarius & Thuanus* fatentur. Nec inanis etiam prorsus rumor erat, quod Cæsaris jussu Maria, Pannoniæ olim Regina, pecunia & copiis e Belgio submissis adjuvaret Albertum. Nihil-

Quæstio III.

hilominus tamen Confœderatorum horum bellum justum fuisse asserere non dubitamus. Sed ad alia nobis properandum, & *tertio* etiam banni, quo Albertus percussus fuit, justitia examinanda est. Quodsi hic judiciorum in Germania Historiam altius repetere nobis animus foret, possemus haud difficulter ex antiquissimis, quæ supersunt, Historiæ Germanicæ documentis probare, Procerum Imperii causas, eas imprimis, quæ pacem publicam concernebant, in confessu Principum & agitas & decisas fuisse. Ast, cum hoc Dissertationis Academicæ limites non concedant, ea tantum nunc afferemus, quæ ad explanandam pacis a Maximiliano I. constitutæ originem, adstruendamque Albertinæ proscriptionis & justitiam & necessitatem, haud parum momenti asserere nobis visa fuerunt. Præter nimirum duellica illa in Imperio judicia ac probationes, quas *Ordalia* barbare vocant, cœpit, imprimis collabefactata Curia Romanæ artibus Imperatoria auctoritate, invalescere jus quoddam manuarium. Cum enim sub turbulentissimo *Heinrici*, imprimis *IV.* regimine judicia in Germania deficerent, coacti fuerunt Germani armis sua sibi jure vindicare. Dedit hæc res infinitis malis originem, penitusque totius Reipubl. vincula rupit. Quod cum infectis temporibus Imperatores viderent, collabascentem Imperii quietem severis de tuenda pace constitutionibus promulgatis fulcire conati sunt. Sic enim gloriosissimus Imperator *Fridericus Barbarossa* occasione forsan institutæ in Terram Sanctam expeditionis seu Passagii severa de pace tuenda ejusque violatoribus edicta edidit, quæ Juri quoque nostro Feudali inserta sunt. Vid. 2. F. 27. & 2. F. 53. Imitati prudentissimum hocce Friderici institutum sunt sequentes etiam Imperatores *Philippus*, *Otto* atque *Fridericus II.* Sed ne sic tamen grassanti huic furori remedium adhiberi potuit. Nam cum post obitum *Conradi IV.* funestum illud in Imperio interregnum esset exortum, latius serpere cœpit malum illud & eundo tantas vires sumsit, ut diu eradicari nullo modo potuerit. Cujus rei causam, si quis investigaverit, manifestum fiet, eam tum ferociori illius sæculi genio, tum mutæ Statuum Imperii simulationi, tum denique etiam collabascenti Imperatorum poten-

potentiæ perperamque adhibitis huic morbo medelis adscribendam esse. Cum enim Imperatores nec auctoritate nec viribus tantum pollerent, ut uno ictu Hydram hanc Lernæam excindere valerent, latis publica auctoritate subinde Legibus, cum pacem non possent, inducias sanciebant. Vid. plura hanc in rem exempla apud *Illustr. Dattium de Pace Publ. l. 1. passim.* Quibus ut majus robur conciliarent, initis cum Statibus Imperii (non Principibus modo, sed Comitibus etiam, quorum superioritatem territorialem satis hac ipsa re fundatam putamus) conventionibus eas stabiliverunt. Utque fœderum horum major esset efficacia, constituebantur peculiare talium pacis Ligarum Judices atque cognitores, qui Germanico idiomato *Mundmänner, Miturtheiler* vocabantur, & Romanorum Irenarchis haud absimiles erant. Verum ipsa hæc fœdera, quæ promovere quietem Imperii credebantur, majoribus turbis Imperium involverunt. Cum enim Civitates, quarum incrementa reliqui Germaniæ Status agris oculis intuebantur, variis confœderationibus suam securitatem munivissent, nata hinc est apud alios æmulatio & ex ea diffidentia: unde circa Seculi XIV. finem in civile & intestinum bellum infelix demum Germania prolapsa est. Tentarunt quidem & huic malo mederi varii Imperatores, prohibitis omnibus sine Imperii consensu contractis fœderibus, (Vid. ejus rei exempla supra) sed irritò plerumque successu: cum præter confœderationes istas publicam etiam quietem occultis artibus famosa illa Westphalica secreta Judicia (quorum originem ad Carolum M. referimus) convellerent. Non prius igitur hæ turbæ in Imperio conquieverunt, quam cum ipsi Ordines diuturnorum civilium motuum pertæsi priorem ferociam remitterent: cui rei ansam dedisse opinamur melius constituta post receptum Jus Canonicum atque Romanum judicia. Hæc enim profecto res effecit, ut facilius longe esset *Maximiliano*, quam ejus in Imperio antecessoribus, pacem publicam in Germania stabilire, instituto ad eam conservandam peculiari judicio severisque contra illius violatores pœnis sancitis. Vid. *Conring. de Judic. Reip. Rom. German. Dattius de Pace Publica passim.* Ex his omnibus patet,

quod gravissimas habuerit rationes Camera Albertum, si quidem ille pacem publicam violavit, banno coërcendi. Metuendum enim utique erat, ne ubi excitatas in Germania turbas impune ferret Albertus, alii etiam ad conturbandam Imperii quietem allicerentur, inprimis cum eo magis in Germania turbæ sint cavendæ, quo periculosiores illæ esse solent juxta libertatem. Sed cum non omnia omnino certamina pacem publicam lædant, videndum quoque illud est, *an eam suscepta contra Episcopos expeditione fuerit transgressus Albertus?* Certe quin arma, quæ ab initio pro libertate Germaniæ conservanda tuendaque puriore doctrina sumsit, justa fuerint, dubium non est: postea autem in modo bellum gerendi ita se ille gessit, ut quis haud immerito existimare possit, eum pœnas fractæ pacis incurrisse. Multa sane sunt, quæ hoc nobis persuadent. Ut enim jam de iis nihil dicamus, quæ ante transactionem cum Cæsare factam patrata ab Alberto fuerunt, (cum ea aliqualem excusationem ob gliscens tum in Germania bellum concessamque a Cæsare tempore Metensis obsidionis anteactorum veniam admittant) illud certe defendi nulla ratione potest, quod sopitis jam, qui Imperium concusserunt, motibus, ipse turbas excitaverit. *Primo* namque illorum temporum monumenta excutienti vero videbitur simillimum, non propterea tantum arma sumsisse Albertum, ut Episcoporum quorundam proterviam coërceret, sed alium longe in finem, Cæsare forsan ad id eum instigante. *Deinde* non poterat etiam jure Episcopos ad servanda ea, quæ promiserant, adigere, cum pacta conventa, quæ ab illis extorsit, invalida nullaque fuisse supra jam demonstraverimus. *Denique* si vel maxime concederemus, obstrictos fuisse ad implenda promissa Episcopos, non licuit tamen Alberto armis jus suum sibi vindicare; sed jure illud impetrare debebat. Ita enim expresse in *Constitut. Maximiliani de Pace Profana* decernitur *art. 1.* Sondern wer zum andern zu sprechen vermeint, der soll solches thun an den Enden und Gerichten, da die sache hievor oder jeh in der Ordnung des Cammergerichts zu austrag verthädigt sind, oder künfftiglich wurden, oder hingehören. Nec est, quod proscriptio- nis hujus Albertinæ justitiæ objicias, non potuisse Alber-
tum

tum in prima instantia coram Camera conveniri, sed deferendam fuisse ejus causam ad arbitrium Serenissimæ Domus Brandenburgicæ Austregale judicium. Cum enim ipse Albertus ad illud non provocaverit, utpote qui illud tanquam suspectum subterfugiebat, dubium non est, qui causa Albertina ad Cameram statim devolvi potuerit. De eo magis quis dubitare posset, *an Episcopi super turbata pace publica actionem in Camera instituere potuerint?* Pontifices enim Romani, cum alias jam satis cautum securitati Clericorum per gravissimas pœnas in eo sancitas, qui offendere eos quoquo modo fuerint ausi, crederent, singularem patientiam præ se ferentes Canonico jure constituerunt, ut nullus Clericus criminalem contra Laicum accusationem instituere possit, nec etiam ad vindictam publicam criminali judicio agere queat. Vid. c. 5. § 9. X. ne Clerici vel Mon. secul. negot. se immisc. § c. 2. de Homicidio in 6to, ut § c. 6. q. 7. c. 2. Verum admittit hæc regula limitationem in iis personis Ecclesiasticis, quæ immediate Imperatori, & Imperio sunt subjectæ, propter regalia & feuda Imperialia, quæ habent. Imo & ii Clerici, qui mediate Imperio sunt subjecti, quamvis criminalem actionem in Camera instituere nequeant, possunt tamen civiliter (modo hoc expresse testentur) ad bonorum ablatorum restitutionem acceptaque damna agere. Vid. c. 2. de homicid. in 6to. ubi ratio additur: *quod alioquin plerisque daretur materia trucidandi eosdem & ipsorum bona libere depradandi.* Vid. Gail. de Pac. Publ. lib. 1. cap. 8. Manifestum itaque ex his est, potuisse jure meritoque Cameram ad Episcoporum petitionem bannum contra Albertum fulminare.

Ultimo denique etiam loco inquirendum est *in sententia*, *Quæstio IV. in causa inter Georgium Fridericum, Alberti patruelem, & Franconicos Episcopos eorumque socios agitata a Ferdinando lata, æquitatem.* Iniquum haud absque ratione primo aspectu hoc Ferdinandi judicium alicui videri posset, quoniam gravem mulctam iis irrogat, qui nihil a pacis Constitutionibus Imperiique decretis fecerunt alieni. Dubium enim non est, quin licuerit Episcopis ad sui defensionem arma adversus publicæ quietis violatorem expedire. Nec in eo etiam peccatum quis ab iis fuisse dixerit, quod arces Albertinæ di-

tionis fuerint demoliti. Hoc enim quam maxime ad conservandam in Imperio quietem & stabiliendam securitatem propriam necessarium erat. Expressis etiam Imper. Constitutionibus permissum est quovis modo damnum ei inferre, qui publicus Imperii hostis declaratus fuit. Ita enim hac de re loquitur *Ordinatio pacis profana a Carolo V. in Wormat. Comitibus Anno 1521. communi Ordinum Imperii consensu facta, art. 2.* daß allermänniglichen und einem jeden gegen den Friedbrecheren so bald am Käyserl. Cammergericht oder durch den Käyserl. Statthalter und Regiment mit vorgehender citation oder fürheischung also in die acht gefallen zu seyn declarirt und erklärt worden, leib und gut erlaubt sey, und niemand daran frehlen oder mißhandlen soll oder mag, dazu alle verschreibung, gericht oder bündnuß ihnen zustehend, darauf sie förderung oder zusprechen haben möchten, gegen den jenigen, die in verhaßt weren, ab und todt seyn. Inno potuerunt jure Episcopi sociique Status repetere sumtus, in exequenda Imperii sententia factos. Eisdem enim Imperii Legibus illud quoque statutum est, ut executio talis contra pacifragos, ubi exercitu ad eos coërcendos opus erit, de communi Imperii denario fiat. *Vid. die Handhabung des Friedens, Rechtens und Ordnungs zu Worms Anno 1495. auffgericht art. 2.* ubi hæc verba occurrunt: Ob aber Feldlagers, überzugs, tägliches handels oder anderen gewaltigen thaten gegen den friedbrecheren und ungehorsamen vonnöthen seyn wird, solches soll geordnet und ausgerichtet werden von dem gemeinen pfennig und hülff, so aus dem Reich zusammen oder einbracht wäre. Quæ utut ita se habeant, nos tamen verius esse existimamus, æquissimum juxta atque prudentissimum fuisse hocce Ferdinandi judicium. Ipsam certæ Albertinæ ditionis restitutionem, Georgio Friderico factam, quod attinet, eam summo jure debitam fuisse existimamus. Neque enim illorum opinioni sumus addicti, qui absque distinctione feuda etiam gentilitia ob feloniam a Vasallo in ipsum Dominum commissam ad Dominum revertere statuunt. Sed distinguendum potius cum Illustri Struvio censemus, num Vasallus, qui feloniam commisit aut ejus descendentes supersint; an vero agnati tantum sint superstites? Quod

Quod si prius, tamdiu ad Dominum feudum reverti arbitramur, quamdiu Vasallus ille, aut aliqui ex ejus descenditibus supersunt; iis vero extinctis teneri Dominum agnatis feudum restituere. Quod si posterior casus contingat, statim agnato feudum conferendum esse asserere non dubitamus. Atque, utut plures ex Doctoribus sint, qui juri feudali hanc sententiam repugnare contendunt, id tamen fere omnes fatentur, æquitati summopere eam convenire. *Vid. Struv. S. J. F. c. 15. §. 14. Gail. de P. P. l. 2. c. 13.* Illud ad minimum plane dubio caret, quod Dominus feudum sibi apertum restituere iterum delinquenti Vasallo aut ejus agnatis possit. Ex qua sola etiam ratione satis manifestum est, potuisse Ferdinandum ad ditionis Albertinæ restitutionem Episcopos sociosque adstringere. Sed nec illud etiam injustum fuit, quod aliquam etiam damnorum considerationem habendam esse voluerit Cæsar. Cum enim fœderati jam per aliquod tempus ex Albertina ditione percepissent fructus, æquitati consentaneum erat, ut ex ea re aliqua etiam incommoda sentirent, ex qua emolumenta ceperant. Neque etiam adeo enormis erat Summa a fœderatis damnorum nomine persolvenda, ut non absque magna jactura a tam multis persolvi potuerit. Præterea salus Reipublicæ, quæ suprema lex est, postulavit, ut Ferdinandus damnorum, Brandenburgicæ familiæ illatorum, rationem aliquam haberet; nec fœderatis tamen nimia eorum æstimatione gravis esset. Cui enim illorum temporum conditionem perpendenti dubium esse potest, quin, ubi non tam solerter medicam manum huic malo adhibuisset Ferdinandus, in intestinum bellum prolapsura iterum fuisset Germania. Erat enim Georgius ille Fridericus non propriis modo viribus validus, sed initis etiam fœderibus maxime Germaniæ parti formidandus. Nam non modo reliqui Serenissimæ Brandenburgicæ stirpis Principes, sed & Saxonie Duces Hassiæque Landgravii ob confraternitatis pactum idem & non sine minis flagitarunt. Quod si ergo vel maxime præter omnem culpam damnum aliquod sensissent fœderati, id tamen publica utilitate promota stabilitaque Germaniæ quiete abunde pensabatur. Facit huc insignis apud *Ciceronem* locus in oratione pro *Cn. Plancio* c. 38.

ubi ita Vir ille eloquentissimus loquitur: *stare omnes debemus tanquam in orbe aliquo Reipublicæ, qui quoniam versatur, eam partem deligere debemus, ad quam nos illius utilitas salusque convertit.* Et paulo post ita pergit: *Ego vero hæc didici, hæc vidi, hæc scripta legi, hæc de sapientissimis & clarissimis Viris & in hac Republica & in aliis civitatibus monumenta nobis literæ prodiderunt: non semper easdem sententias ab iisdem, sed quascunque Reipublicæ salus, inclinatio temporum, ratio concordie postulavit, esse defendendas.* Sed satis de Alberto dictum: ad Grumbachium nos convertamus!

SECTION III.

Quæstiones, de quibus Occasione Grumbachianæ causæ disquiri potest, pertractans.

Quæstio
principalis I.

Distingui hæc quæstiones commode possunt in *principales & incidentes.* Principales duæ potissimum hic occurrunt. Prima est, *an juste Grumbachius & complices ejus non banno modo Imperii, sed & atrocibus adeo suppliciis fuerint affecti?* Altera, *an non paulo rigidius cum Joh. Friderico Saxonie Duce actum fuerit?* Grumbachium quod attinet, dignum eum fuisse, qui Imperii banno percuteretur, & gravissimas pœnas subiret, eo minus dubium est, quo atrociora fuere flagitia ab ipso perpetrata. Primo namque vel eam solum ob causam publicus Imperii hostis declarari meruit, quod consilio manuve Albertum in perturbanda Germaniæ quiete adjuverit. Ad hos enim etiam pœnam fractæ pacis publicæ in pluribus Imperii Constitutionibus esse extensam, cuivis eas inspicienti facile patebit. *Vid. Constit. Pac. prof. de Anno 1495. art. 1. & 3.* Deinde quoque Melchioris Zobelii cædes eo majori animadversione punienda erat, quo inauditum inagis a multo jam tempore tantum in Germania *scelus fuit.* Nec enim facile simile quicquam in Historiæ Germanicæ monumentis quis reperiet ab eo tempore, quo *R. G. circa* Fridericus, Brunsvicensium Dux, in Romanorum Imperatorem paulo ante Francofurti in locum Wenceslai (ante tamen ejus depositionis publicationem) electus, prope Fritz-
lariam

lariam instinctu Archiepiscopi Moguntini per Heinricum Waldeccensium Comitem & Nobiles aliquot, e quibus præcipuus erat Fridericus de Nortingshausen, trucidatus fuit. Nec eo excusari Zobelii cædes potest, quod bonis Grumbachium spoliaverit, cum ea in re nihil quicquam a iustitia alienum fecerit: nisi forsan in eo, quod, uti Grumbachius conquestus fuit, dotem uxori Grumbachii, quam illa repetebat, restituere detrectaverit. Vid. *Geil. de Pac. Publ. l. 2. c. 16.* Nam si vel maxime de eo nihil dicamus, quod, uti supra jam demonstratum fuit, quietis publicæ turbatores licite omnibus bonis exui possint, satis præterea manifestum est, dignum Grumbachium fuisse, qui feudis, quæ ab Herbipolensi Ecclesia possidebat, privaretur ob feloniam in eam commissam. Insuper occupata atque vastata Herbipolis, capti insignes aliquot Viri, sollicitata ad res novas non Franconia modo sed totius etiam Germaniæ Nobilitas, structæ Augusto Septemviro insidiæ, atque denique haud dubia Grumbachii sociorumque de abrogando Maximiliano Cæsari Imperio, creandoque Joh. Friderico in castris ad Wittenbergam Electore consilia, quid aliud etiam erant, quam atrocita violatarum Legum Imperii specimina? Certe vix ullum fractæ pacis publicæ casum in Imperii Constitutionibus annotatum reperies, cuius non illustre exemplum Grumbachiana vita suppeditet. Non minus etiam *complices Grumbachii*, supplicio, quod irrogatum ipsis fuit, digni erant. Quamvis enim plures ex iis alieno tantum exemplo peccaverint, ignorare tamen nec poterant nec debebant etiam, se hoc modo non alieni modo delicti, sed & pænæ fieri participes. Vid. *Constit. Pac. Prof. l. c.* Id tamen æquitati maxime congruum mihi fuisse videtur, quod levior ipsis pænâ sustinenda fuit. Sed cum hæc omni fere dubio careant, ad alteram quæstionem nos convertimus, consideraturi etiam, *num non paulo rigidius cum Joh. Friderico Saxonia Duce actum fuerit?* Illud quidem certum est, jure, proscriptionis pœnam ad ipsum quoque fuisse extensam. Constitutiones enim Imperii expressis verbis bannitos mensa tectove recipi vetant, eadem receptatoribus ac ipsis proscriptis pœna denunciata. Vid. *Const. Pac. Prof. de Anno 1495. art. 5.*

§ *Ordin. Camer. part. 2. tit. 12.* Et quamvis alias ignorantia a receptionis poena excuset, illa tamen hic nullum locum habere potuit, cum ignorantiae praesumptio facti notorietate, uti loquuntur, tollatur. Certe eo minus conqueri de rigore poenae in se statutae potuit Joh. Fridericus, quo saepius ille, ut a turbulentis Grumbachii consiliis desisteret, non modo a Fratre Socerisque suis, sed ab Augusto etiam ipsoque Imperatore frustra monitus fuit. Nec est, quod his objicias, jure Joh. Fridericum Electoralem dignitatem & insignem ditionis partem Patri ablata recuperare tentasse. Post Patris enim sui mortem ipse cum Fratribus transactionem, inter eum & Augustum initam, ratam habuit. Sed quicquid hac de re sit, in eo tamen nimis rigide a mitissimi alias ingenii Principe, Maximiliano, actum putamus, quod ignominiosa pompa per celebriores Viennae plateas traduci curaverit Joh. Fridericum, aperto currui impositum & stramineum pileum in capite gestantem; inprimis cum ille alieno potius instinctu, quam proprio consilio, peccaverit. Sane hoc ipse etiam Caesar agnovit, dum in liberaliori eum postea honestiori-que custodia habuit, atque etiam permisit, ut Johannis Friderici ditiones filiis ipsius cederet Frater ejus Joh. Wilhelmus. Sed nolumus circa principalium quaestionum examen esse prolixiores, cum ex iis, quae de Albertinae proscriptionis justitia in medium adduximus, multa huc etiam applicari possint. Accedimus igitur potius ad *incidentium* etiam *quaestionum* examen: quarum *prima* est, *an Joh. Zobelius, occisi Episcopi agnatus, Richardus a Kere & Pancratius de Rabenstein ad ea servanda in foro conscientiae fuerint obstricti, ad quae promittenda vi compulsi fuerunt.* Ita videri multis posset, tum quia vis injusta voluntatem, praecipuum pactorum fundamentum, non impedit, adeoque nec tollit etiam principia obligationem producentia, scientiam nimirum, consultationem electionem-que, tum etiam quia, si vel maxime ex se invalida forent injusta vi extorta promissa, superveniens tamen illis juramentum robur ipsis atque efficaciam adderet. Ajunt enim, nisi jurata quaecunque promissa impleantur, assumi nomen Domini in vanum, atque vilipendi Majestatem divinam. Et sane speciose satis

Quaestio
Incidens I.

haec

hæc dicuntur, non tamen nihil regeri potest. Ad primam enim rationem reponere licet, quod ad inducendam obligationem non modo requirantur ex parte promittentis principia obligationem producentia; sed & ex parte exigentis promissum adesse debeant principia, ad jus quærendum idonea. Hæc autem non adsunt, ubi in acceptante est vitium, quod ineptum ipsum reddit ad jus acquirendum: quale hic est injuria. Dictum enim absolum est, quemquam sibi jus injuria comparare posse. Nam cum efficacia omnium conventionum primario ex naturali jure oriatur, hoc autem nequaquam injuriæ patrocinetur, non potest etiam approbare ejusmodi pacta, quibus injustitia occasionem dedit. Hoc autem fieret, si vim eis atque efficaciam conciliaret. Alterum quod attinet, essent, qui responderent, falsum esse, quod dicitur, juramentum actui ex se invalido validitatem tribuere. Præsupponere quippe id semper obligationem jam antea existentem, cui ut accessorium superveniat: obligatione igitur illa deficiente necesse quoque esse, ut deficiat ipsius etiam obligationis effectus, cum hic in illa se fundet. *Semper enim (secundum Illustrum Pufendorffium de I. N. & G. l. 4. c. 2. §. 6.) dum juramus, supponere nos aliquid: quo non præstito divinam pœnam in nos provocemus. Atqui ineptum hoc esse, nisi illicitum foret non præstare id, quod supponitur, adeoque nisi jam antea obligaremur.* Nec illud quoque magis verum esse, nomen Domini assumi in vanum ab eo, qui injusta vi extorta promissa non implet, ubi ea juramento, uti Jcti loquuntur, vallata fuerint. Primo namque cum ipsa actus hujus natura doceat, omni juramento tacitam hanc conditionem inesse: si obligatio alias valida adsit, patere profecto, quod nihil quicquam honori divinæ Majestatis derogetur ab eo, qui conditionato promisso non stet, conditione deficiente. Nec esse, quod cum Grotio objiciatur, homini quidem exinde nullum acquiri jus, sed Deo tamen. Hanc enim vim juramenta, quæ ad hominem diriguntur, non habere, cum Deus tantum ut testis & vindex perjurii invocetur: quod non adsit, ubi conditio, sub qua quis juravit, deficit. Et si vel maxime ejusmodi juramenta vim voti haberent, dici tamen non posse,

I

Deum

Deum tale votum acceptare in gratiam latronis, ne scelus
 ejus præmio careat. Hoc enim de Deo credere absonum esse,
 & impium prorsus, de divino Numine vel suspicari saltem,
 quod sanctissimum nomen suum commodare quasi latroni
 velit, ut per illud eo facilius promptiusque flagitia sua exequi
 possit. Futurum autem hoc, si per divini Nominis implora-
 tionem injustæ exactioni robur accederet. Insuper, cum
 juxta multorum sententiam recuperare quis statim iterum
 possit, quod violento exactori solvit, posse etiam non solvere.
 Quem enim credere posse, imaginaria illa ludicraque solutione
 vel justitiæ divinæ satisfieri, vel debitam reverentiam divino
 nomini deferri? Sed hanc quæstionem, cum hujus præcise
 loci non sit, nostram nunc non facimus: sufficit enim ad casus
 nostri decisionem, quod, ubi summus in Republica imperans ju-
 rata ejusmodi promissa, salute Reipublicæ id exigente, implere
 prohibet, impie ille agere videatur, qui ejusmodi juramenta,
 quorum impletiones cum maximo Reipublicæ, in cujus præju-
 dicium nemo se efficaciter obligare potest, damno sunt conjun-
 ctæ, servare vult. Quod in nostro casu eo magis locum habere
 censemus, quo certius est, bannitum in Imperio omnia jura, quæ
 habet, amittere, nec ullum etiam jus, quamdiu proscriptio
 durat, acquirere sibi posse. *Vid. Gail. de Pac. Publ. l. 2. c. 12.*
 Nullo igitur modo vel Johannes Zobelius vel Richardus a
 Kere vel Pancratius etiam a Rabenstein Grumbachio aut ulli
 ex ejus complicibus ad fidem, porrecta manu in vim jura-
 menti datam, colendam obstricti fuerunt. *Altera, quæ in-*
cidenter hic tractari potest, est quæstio: num milites & subditi
Johannis Friderici in Gothana arce obsessi jure ipsum deserere
potuerint? De præsidariis militibus minor dubitandi ratio
 est, quia trimestre tempus, ad quod fidem suam Joh. Fride-
 rico obstrinxerant, jam effluxerat, adeoque ipsi nulla amplius
 ratione ad defendendam arcem fuerant obligati. Ast alia plane
 subditorum ratio erat: cum enim potestas, qua omnes Impe-
 rii Germanici Proceres gaudent, ratione subditorum summa
 & independens sit, videri posset illis nullo modo licuisse ab-
 jicere Domini sui defensionem. Verum facile nodus hic sol-
 vitur

Quæstio inci-
dens II.

vitur, si modo perpendamus, quod quamvis imperium eorum, qui superioritatem territorialem possident, independens sit ratione subditorum, nihilominus tamen illud dependeat ab Imperatore & Imperio ratione ejus, qui potestate illa gaudet. Poterit igitur hac ratione nexus, qui inter Dominum territorii & subditos ejus intercedit, dissolvi, si id fiat ab Imperatore & Imperio, unde ille dependet. Dissolutum autem illud vinculum tunc esse censetur, cum Dominus territorii publica auctoritate proscriptus & totius Imperii hostis declaratus fuit. Hoc ipso enim omnia jura, quæ bannitus ab Imperio possidet, adempta ipsi censentur: inter quæ non potest non etiam numerari jus territoriale, si quod proscriptus possideat. Verum cum paginae angustia latius hæc exequi non permittat, vela contrahimus & dissertationi huic imponimus finem.

**DEO SIT HONOR ET
GLORIA.**

Bella

Bella crepas, & Jura probas Regumque Ducumque,
 Ingenioque placent omnia magna tuo,
Bartensteiniade ! Res lane est ardua, velle
 Juris & armorum conciliare fidem.
 Tu tamen hoc, strictos inter velut arbiter enses
 Ipse sedens, calamo promptus & ore facis.
 Nempe ut Te studiis pravertere vidimus annos,
 Cum jam tum Juvenes assequerere puer :
 Altera sic nobis hodie miracula præbes,
 Cum majora tua nunc quoque forte sapias.
 Nec temere hæc suscepta Tibi : Cato judicet ipse,
 Ætati veniet laus tamen inde tuæ.
 In magnis voluisse sat est ! Tu talia tiro
 Audes ; quid facies, cum veteranus eris ?
 Ex istis Tibi nunc non dico quid ominer ausis,
 Vincere judicium ne videatur amor.
 Commendare DEO tacitis hæc omina votis
 Rectius est, quo Te credimus ire duce.
 Perge ita, dum vincas & spes & vota Parentum,
 Queis nova nunc etiam gaudia grator ego ;
 Et patere interea, dum me mea delerit ætas,
 Ex incrementis later ut ipse tuis.

Sic
Feliciter ! accinit suo ex
Sorore Nepoti

Samuel Artopœus, P. L.

FINIS.

Boeckler, Johann Heinrich,

Diss. hist. iur. de bello imperatori Carolo V. a Mauritio Saxon. elect.
illato, turbisque inde in imperio exortis

Argentoratum 1709

4 Diss. 40#Beibd.19

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10639140-1

VD18 14854376-001